

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra tělesné výchovy a sportu

Chápání pojmu fair-play u studentů středních škol

Diplomová práce

Autor: Bc. Tomáš Bařka
Studijní program: N7504 – Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy – základy společenských věd
Učitelství pro střední školy – tělesná výchova
Vedoucí: PhDr. Ivan Růžička, Ph.D.

Hradec Králové 2017

Zadání diplomové práce

Autor: Tomáš Bařka
Studium: P15P0413
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy - základy společenských věd, Učitelství pro střední školy - tělesná výchova

Název diplomové práce: **Chápání pojmu fair-play u studentů středních škol**

Název diplomové práce AJ: Understanding Fair Play between High School Students

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cíl: Zjistit vztah studentů středních škol k fair-play, jejich chápání tohoto pojmu a dodržování fair play v jejich sportu a životě. **Metody:** dotazování, didaktický test

1. SEKOT, A. Sociologické problémy ve sportu. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2562-8. 2. HOGENOVÁ, Anna. Etika a sport. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-499-3. 3. Olympic charter [online]. Lausanne: International Olympic Committee, 2015. Dostupné z: http://www.olympic.org/Documents/olympic_charter_en.pdf 4. Word anti-doping code [online]. Montreal: World Anti-Doping Agency, 2009. Dostupné z: https://wada-main-prod.s3.amazonaws.com/resources/files/wada_anti-doping_code_2009_en_0.pdf

Garantující pracoviště: Katedra tělesné výchovy a sportu,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Ivan Růžička, Ph.D.

Oponent: Mgr. Lucie Francová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 5.1.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně pod vedením vedoucího práce PhDr. Ivanem Růžičkou, Ph.D. a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 13.12.2017

Tomáš Bařka

.....

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013
(Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum:.....Podpis studenta:.....

Poděkování

Děkuji PhDr. Ivanu Růžičkovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, jeho rady, připomínky a vstřícný přístup. Chtěl bych poděkovat i Mgr. Brigitě Stloukalové, Ph.D. za pomoc s výběrem tématu a vedení diplomové práce v začátcích. A na konec bych rád poděkoval své přítelkyni, která mi byla oporou v průběhu psaní diplomové práce.

Anotace

BAŤKA, Tomáš. *Chápání pojmu fair-play u studentů středních škol*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 72 s. Diplomová práce.

Diplomová práce je zaměřena na pojem fair-play, jeho chápání a realizaci mezi studenty. Skládá se z praktické a teoretické části.

Cílem teoretické části je vymezení základních pojmů a pramenů týkajících se fair-play, analýza vývoje fair-play v historickém kontextu, popis myšlenek podporující fair-play myšlení a jednání u studentů. Cílem praktické části je prostřednictvím dotazníkového šetření a přímého pozorování zjistit přístup k fair-play v jejich sportovní činnosti.

Hlavním záměrem práce je ukázat přínos fair-play chování v etické oblasti nejen sportu a zjistit reálný stav fair-play v dospívající společnosti.

Klíčová slova: fair-play, sportovní etika, olympismus

Annotation

BAŤKA, Tomáš. *Understanding Fair-Play between High School Students*. Hradec Králové: Faculty of education, University of Hradec Králové, 2017. 72 p. Diploma Thesis.

The diploma thesis is focused on the concept of fair-play and its understanding and realization among students. It consists of practical and theoretical part.

The aim of the theoretical part is to define basic concepts and sources related to fair-play, analysis of fair-play development in the historical context, description of ideas supporting fair-play thinking and student behavior. The aim of the practical part is to find access to fair-play in their sport activities through questionnaire survey and direct observation.

The main aim of the thesis is to show the contribution of fair-play behavior in the ethical field not only of sport and to find out the real status of fair-play in a teenage society.

Key words: fair-play, sport ethics, olympism

Obsah

ÚVOD	10
I. ČÁST TEORETICKÁ	12
1 Sport a jeho úloha v životě	12
2 Fair-play	13
2.1 Vznik a vývoj fair-play	13
2.1.1 Antický ideál kalokagathie	13
2.1.2 Antické olympijské hry	14
2.1.3 Počátky moderního sportu v Anglii	14
2.1.4 Pierre de Coubertin a fair-play	15
2.1.5 Pojem fair-play a hlavní zásady	15
2.2 Fair-play ve sportu a ve společnosti	16
2.3 Cesta k vítězství	16
3 Dokumenty podporující fair-play	18
3.1 Bílá kniha o sportu	18
3.2 Kodex sportovní etiky	18
3.3 Evropská charta sportu	19
3.4 World Anti Doping Code	19
3.5 Olympijská charta	20
3.6 Dokumenty českého olympijského výboru	21
4 Výchova k fair-play v RVP	26
4.1 Výchova k fair-play v RVP pro základní vzdělávání	26
4.2 Výchova k fair-play v RVP pro gymnázia	27
II. ČÁST EMPIRICKÁ	29
5 Cíle výzkumu, výzkumná otázka a úkoly výzkumu	29
5.1 Cíle a úkoly	29
5.2 Výzkumné otázky	29

5.3	Úkoly výzkumu	29
6	Metodika výzkumu	30
6.1	Charakteristika výzkumného souboru	30
6.2	Metody získávání dat.....	30
6.3	Metody zpracování a vyhodnocení dat.....	31
6.3.1	Matematicko – statistické metody.....	31
6.3.2	Grafické metody.....	31
6.3.3	Metoda pozorování.....	31
7	Výsledky a diskuze	32
7.1	Výsledky a diskuze dotazníkové části	32
7.1.1	Tematická oblast I – Obecná část.....	32
7.1.2	Tematická oblast II – Sportovní část.....	38
7.1.3	Tematická oblast III – Závěrečná část	54
7.2	Výsledky a diskuze přímého pozorování	58
8	Závěry	61
8.1	Závěry výzkumné části práce	61
8.2	Doporučení pro teorii	63
8.3	Doporučení pro praxi.....	64
	Závěr	66
	Referenční seznam	68
	Seznam zkratk	70
	Seznam obrázků	71
	Seznam příloh.....	72

ÚVOD

Lidé mají často tendence k tomu, že v očích společnosti chtějí vypadat jako někdo jiný. Netýká se to pouze vzhledové stránky či morální, jedná se i o přizpůsobování chování v určitých situacích, kdy pod různými důvody zakrýváme svou pravou tvář. Tendence, kdy chceme být viděni lepší, chytřejší a poctivější, než jací ve skutečnosti jsme. Přesně tohle je jeden z důvodů, které mě inspirovaly k tomuto tématu diplomové práce. Fair-play. Pojem, který je obecně znám, nicméně ne každý ho chápe v plném slova smyslu. A teď nemáme na mysli pouze fair-play ve sportu, nýbrž pojem provázející osobnost člověka celou životní cestou. Stejně jako některé pojmy, činnosti, stávající se nejen mottem, ale i životním stylem, pojem fair-play znamená mnohem více než čestné chování ve sportu.

V této souvislosti je v současnosti obrovský rozdíl mezi názorem a realitou. Můžete totiž lidem položit otázku, zda za předpokladu, že vědí co je to fair-play, tak zároveň i činí. Berme nyní v potaz sportovní rovinu. A můžeme také následně pozorovat vlastní sportovní aktivitu a porovnávat, jestli to co říkají, také platí. Jedním z předpokladů k této práci je, že tento rozdíl bude velmi znatelný. Ale je potřeba se pokusit zjistit proč, z jakého důvodu a pohnutek toto chování nastává, ale také jakým způsobem by se dalo odstranit. Pokud se nás přeci člověk, přítel, zeptá, jaký máme důvod předstírat něco jiného, než jak skutečně činíme a cítíme? Člověk bývá ovlivněn už jen faktem, že je sledován a již to stačí k tomu, aby lehce pozměnil své chování. Proto nejlepší pozorování je skryté a takové, kdy subjekt neví, že je pozorován, což bude hrát důležitou roli při relevantnosti hodnocení této práce.

Práci provází autorův názor, že sport je jeden z nejlepších prostředků k zušlechťování mravní, volní a hodnotové stránky člověka, neboť neustálé překonávání překážek, touha se zlepšovat, minimalizovat neúspěchy, psychická odolnost při sportu a další, jsou aspekty, jež posouvají sféru sportu na vyšší úroveň v lidském životě, než jen jako sféru her a zábavy, jak bývá často sport dle různých definic popisován.

Práce se nejdříve věnuje historickému vývoji fair-play jednání ve sportu, definuje základní pojmy práce, rozebere pohledy autorů zabývajících se tímto tématem, bude hledat propojení a souvislosti mezi fair-play ve sportu a ve společnosti a tato problematika bude zakomponovaná do dotazníku, který ve výzkumné části nechám vyplnit na vybraných středních školách a gymnáziích v Královéhradeckém a Pardubickém kraji.

V praktické části se nachází komentované výsledky dotazníku vyplněného na výše zmiňovaných školách, podrobné zaměření na aspekty jednotlivých otázek a vzhledem k tomu, že studenti byli v průběhu výuky pozorováni a byly uměle nastavovány problémové situace, je třeba porovnat tyto „papírové“ výsledky s realitou. Tedy přesvědčení s jednáním. Výsledkem práce tak bude srovnání jednotlivých pohledů a názorů a následné vyhodnocení, jak žáci pojmají fair-play. Přínos diplomové práce je především v tom, že budeme-li vědět, jak žáci k fair-play přistupují, můžeme na základě toho také od nich očekávat určité chování, a můžeme tak zefektivnit naše pedagogické působení zjednodušením požadavků, konkretizací či si třeba uvědomíme, zda po nich nechceme nereálné nebo není třeba informační přednášky na dané téma. Protože jak žáci fungují v kolektivu, jak se k sobě chovají nejen ve sportu, ale i ve škole, zásadně určuje ráz jejich budoucího fungování ve společnosti a tím pádem i charakter budoucích generací.

I. ČÁST TEORETICKÁ

1 Sport a jeho úloha v životě

Sport. Fenomén dnešní doby, který je nezbytně spojený s lidskou existencí.

Sportovní činnost patřila odjakživa do lidského života bez ohledu na historickou dobu. Jak tvrdí Sommer (2003), člověk si vždy rád hrál, měl potřebu skákat, běhat, házet, atd. Panuje všeobecné tvrzení, že pojem sport se vyvinul z francouzského výrazu „*desporter*“ z druhé poloviny 15. století. Volným překladem by se dalo přeložit jako „*bavit se*“, „*oddávat se zábavě*“ či „*hrát hry pro zábavu apod.*“ (Sommer, 2003, s. 10 – 11). V duchu sportu jak ho vnímáme dnes, byl ovšem tento termín pojímán až od 16. století. Od doby, kdy renesance a její humanisté pozvedli pohyb na jeden ze suverénních projevů lidské podstaty.

Pojem nemůže být chápán samostatně bez propojenosti s celou lidskou osobností, neboť sportovní činnost dalece přesahuje pouze výkonovou složku, jak je některými vnímán, nýbrž přesah je fundamentální pro naši osobnost jak z pohledu psychického, fyzického a sociálního.

„Sport jako univerzum chápeme v nejširších souvislostech: nejen jako specifickou činnost zaměřenou na soutěživost a dosahování výkonnosti, ale jako všechny fyzické aktivity, zaměřené na kultivaci přírodního základu člověka, na jeho humanizaci“ (Grexa & Strachová, 2011, s. 7).

Prožitek ve sportu

Ryba (1998) tvrdí, že málokterá forma současné existence nám dokáže dát takovou afirmaci¹ jako právě prožitek v tělesné činnosti. Tento prožitek je něčím, kde člověk patří sám sobě, kde přítomnost prožívá celou svou bytostí, kde budoucnost není vůbec důležitá. I tato obrovská přednost napomáhá k přesvědčení, že sport a tělesná cvičení, popř. tělesná výchova se stávají prostředkem pro řešení existenciálních problémů. Nejde jen o zdraví či výsledek, jde o smysl existence a života jako takového.

Dle Křivohlavého (2013) psychologové zabývající se jevem zvaným flow² upozorňují právě kladným vlivem na spokojenost a celkový pocit štěstí ve sportu.

¹ kladné přesvědčení

² zážitek charakterizovaný totální soustředěností na vykonávanou aktivitu

2 Fair-play

Tato kapitola je věnována rozboru pojmu i s jeho aspekty, což je klíčové pro celou práci. Definice pojmu, vznik a vývoj, jeho morální aspekty a hlavní zásady jsou nezbytnou součástí pochopení toho, co s sebou fair-play obnáší. Je zde snaha poukázat na provázanost sportovní sféry a normálního života, pokud mluvíme o těchto souvislostech a odlišném vnímání pojmu s postupným zráním a vývojem člověka. Proč se fair-play tolik zaobírá? I podle Maslowovy hierarchie potřeb se potřeba sebeúcty řadí do vyšších potřeb – a jak si potom člověk může vážít sám sebe, neplní-li pravidla, které by sám od ostatních vyžadoval? Hovoří se zde o tzv. duchovní sféře – o sféře, kde „jde o něco vyššího, ušlechtlejšího, o to, čím člověk směřuje nad svou běžnou existenci“ (Říčan, 2006, s. 61).

Fair-play je anglický výraz pro čestnou hru. Gramatický tvar tohoto slova je v anglickém originálu s pomlčkou, čeština ho zná jako čestnou hru, popřípadě pro variantu bez pomlčky. Vzhledem k odkazu na primární místo vzniku (Anglie) a význam slova, práce respektuje veřejností zažitější psanou formu pojmu a v práci se objevuje výhradně ve formě anglické, tedy *fair-play*.

2.1 Vznik a vývoj fair-play

Fair-play se tvořil postupně s vývojem a postavením sportu ve společnosti, zprvu se objevují pouze náznaky a jednotlivé prvky fair-play v různých odvětvích a soutěžích, následně dochází k syntéze a propojení jednotlivých zásad do vyššího celku.

2.1.1 Antický ideál kalokagathie

Pokud chceme mluvit o vzniku fair-play, musíme se vrátit až k athénskému ideálu *kalokagathie* (tedy ideál krásy a dobra), kde můžeme mluvit o prapočátcích něčeho, co nazýváme fair-play. Jansa (2014) uvádí, že kalokagathia se realizuje skrze syntézu rozumové, mravní, estetické a tělesné výchovy. Pro tuto práci je důležitá právě ona mravní výchova, která by měla zaštitovat cosi v člověku, co rozhoduje o empatii, smyslu pro spravedlnost a měla by rozvíjet mravní citění.

Kalokagathii doplňuje i další výraz řeckého původu – tzv. *aidos*. Značí sportovní ideál starých Řeků a zahrnuje v sobě skromnost, úctu, morální čistotu a sportovní čest, včetně potěšení ze soutěže již ve své podstatě, jak tvrdí Douillard (1994).

2.1.2 Antické olympijské hry

Szlezák ve své knize vystihuje společenský význam sportu v antickém Řecku – sport byl tehdy jakýmsi projevem a podle Szlezáka (2004) i výrazem řeckého způsobu života. I to přispívá k faktu, že antické olympijské hry měly v otázce fair-play také svůj nezastupitelný přínos. Ať už byl ráz her v průběhu konání jakýkoliv, vítěz byl oslavován, doslova ověnčen a pojmenování *olympionik* mu přineslo nesmrtelnou slávu. Cenilo se však pouze vítězství, kterých bylo dosaženo čestným způsobem. Pokud někdo etické normy porušil, sklídl hanbu a byly mu postaveny Diovy pokutové sochy – tzv. Zánes, jak uvádí Grexa a Strachová (2011). Podstavce těchto soch pak hlásaly následující: „*Olympijského vítězství nelze dosáhnout zlatem a stříbrem, ale rychlostí nohou a tělesnou zdatností a sochy jsou tu na výstrahu všem, aby nikdo nekupoval olympijské vítěze za peníze*“ (Grexa & Strachová, 2011, s. 43). A i když se v té době podplácení neobjevovalo tak často, myslím si, že s trochou nadsázky by se z toho stal dnes pro sochaře byznys. Sochy jsou vynikajícím příkladem pro tuto práci, neboť jednoznačně podporují chování čestné a náležité trestají opak. Sice ještě nehovoříme o celkové definici fair-play, máme zde však již znaky a to je podstatné.

2.1.3 Počátky moderního sportu v Anglii

Zde už vzniká koncepce pojmu fair-play, na základech jako rovnost podmínek, respektování pravidel a čestné hry. Koncepce se vyvíjí spolu s moderním sportem, který se objevuje v Anglii koncem 18. a počátkem 19. století a to v prostředí anglických středních a vysokých škol. Moderní sport se podle Grexy a Strachové (2011) formoval z tradičních her a zábav a z „*rytířského*“ sportu. Sport se v průběhu 19. století stával součástí na školách a bylo třeba pravidel, kvůli rovnému postavení všech při sportovním klání. Tato pravidla se poté rozšiřovala do mimoškolního prostředí a stala se běžně užívaná ve vyšších úrovních sportu, jak uvádí Nikodymová (2015). Mezi první pedagogy snažící se konkrétně o sportování v duchu fair-play byl *Thomas Arnold*, který studenty na střední internátní škole v Anglii v 30. letech 19. století vedl k samostatnosti, demokratičnosti a k respektování fair-play, tvrdí ve své knize Grexa a Strachová (2011).

2.1.4 Pierre de Coubertin a fair-play

O osobě Pierre de Coubertina³ jsem psal již v bakalářské práci, je to ovšem muž, jenž se zasloužil o největší sportovní událost dnešní doby a jeho přínos je nezanedbatelný. Baron Pierre de Coubertin byl osobností, která pojmu fair-play vtiskla jeho dnešní ráz a mnoho lidí má spojeno fair-play právě se zakladatelem novodobých olympijských her. Z jeho díla a myšlenek bychom mohli čerpat mnoho inspirativních myšlenek na zásady čestného sportování a považuji za nezbytné některé z nich uvést. Filozofii olympismu se věnuje další podkapitola.

Své dílo Coubertin budoval s obdivem k antice a její renesanci a olympijská myšlenka má pro něj hluboký význam, který dalece přesahuje sportovní dosah. Coubertin říká: „*V moderním světě, jenž je pln možností pro silné, ale kterému současně hrozí i úpadková slabost, se olympijská myšlenka může stát školou ušlechtilého smýšlení a morální čistoty, vytrvalosti a psychické energie*“ (Coubertin, 1971, s. 152 – 153).

2.1.5 Pojem fair-play a hlavní zásady

Samotný pojem bývá často chápán pouze jako nějaký výrok ve formě typu: „*Nepodvádět*“, „*Hrát čestně*“, apod. Často ho lidé vymezují negativně, což není správné pojmenování. Koneckonců pochopení pravého významu není samozřejmostí, je na něj tato práce zaměřená a jedna z otázek v dotazníku v empirické části je přímo definování pojmu svými slovy. Lidé mají tendenci popisovat fair-play pomocí několika slov či sousloví. Je pravdou, že dle mého názoru je jednodušší fair-play pochopit vnitřně, než ho interpretovat. Jenže právě správná interpretace zaručuje a podmiňuje jeho správné pochopení.

Na níže uvedené definici můžeme vidět, že fair-play je zaprvé vymezeno pozitivně a za druhé je to výčet týkající se dvou oblastí, tj. myšlení a chování.

Dle Kodexu sportovní etiky: „*Fair-play znamená mnohem více než jen pouhé respektování pravidel; nese v sobě i pojmy přátelství, respektování druhého a sportovního ducha. Je to způsob myšlení, nikoliv pouhé chování*“ (Rada Evropy, 2006, s. 2).

Český klub fair-play shrnuje nejdůležitější zásady fair-play v tomto desateru:

- V soutěži bojují čestně a podle pravidel

³ Pierre de Coubertin (1863 – 1937), francouzský pedagog a historik, zakladatel moderních Olympijských her.

- že soupeř je lepší, v cíli nebo po zápase mu podám ruku, vzdám mu tím čest
- Vítězství není důvodem k nadřazenosti
- I poražený zaslouží uznání, není terčem posměchu, ani skrytého
- Soutěž má rovné podmínky pro všechny hráče či závodníky
- V soutěži respektuji pokyny a nařízení rozhodčích a pořadatelů, řídím se jimi
- Chci vyhrát, ale nikoli však za každou cenu
- Diváci jsou součástí sportovní akce, potleskem vzdají čest vítězi i poraženému
- Férové sportovní chování je mi vlastní i v každodenních životních situacích
- Svým chováním jdu příkladem mladším sportovcům

(Český klub fair-play, 2015)

2.2 Fair-play ve sportu a ve společnosti

O pozici fair-play svědčí i citát Pierre de Coubertina, kterého cituje Kovář (2015) ve své knize: *„Fair-play je ctnost, která sice předpokládá vrozené charakterové dispozice, nicméně musí být pěstována výchovou.“* Pokud mluvíme o fair-play, jedná se o ctnost, kterou by měl člověk dodržovat a to ze dvou pohledů – prvním je dodržování ctnosti z principu a tedy ctnost dodržovat už jen kvůli sobě, druhý pak dodržovat tuto ctnost s ohledem na druhé. Fair-play se dá chápat podobně jako kategorický imperativ Imannuela Kanta.

Kodex sportovní etiky (Rada Evropy) uvádí, že fair-play je tou zásadní otázkou, pokud máme v úmyslu šířit a rozvíjet sport a angažování člověka ve sportu. Čestný přístup ve sportu, tedy jinak řečeno fair-play je pak přínosný nejen pro jednotlivce, ale zároveň pro sportovní organizace a pro celou společnost.

Čestné a spravedlivé jednání je důležité pro naši lidskou osobnost v celkovém pojetí. Můžeme to přirovnat k přísloví *„káže vodu, pije víno“*. Stejně tak nelze říci, že se chováme fěr pouze ve sportu, ale v životě to třeba není. A pokud pochopíme provázanost životních peripetií, pochopíme, že jedinou správnou cestou je dělat věci naplno. Takové chápání je však dále rozebíráno v praktické části práce v souvislosti s dotazníkovým šetřením.

2.3 Cesta k vítězství

Vítězství je ve sportu ceněno tou nejvyšší hodnotou. Mělo by to ale tak skutečně být? Proč vlastně soutěžíme? Často se setkáváme s případy, kdy lidé sportují z různých

popudů a pro uspokojení ostatních (rodičů, trenérů, sponzorů atd.). V takových případech se ztrácí pravá podstata sportu. Douillard (1994) polemizuje s názorem, že staří Řekové mohli mít pravdu, když vyzdvihovali význam cvičení vedoucí k růstu a rozvoji osobnosti a nikoliv cvičení kvůli porážení soupeře.

Pravou cestou k vítězství je tak něco mnohem skromnějšího. Je to něco, co podporuje výše zmíněné *aidos* – radost z boje. Radost taková, která se neohlíží na výsledek, na soupeře, ale pouze na naše vlastní nitro. Pouze naše vlastní chování je kritérium, které bychom měli brát v potaz. Důležitý je úmysl. Pokud skončí naše soutěžení, ohlédneme se a budeme si moci říct, že jsme spokojeni s vlastním úsilím a máme z toho radost, tak pouze v tomto případě budeme opravdu spokojeni, neboť nás nezajímá postavení soupeře, ale naše. Tento pohled by se měl vštěpovat již hodnocením ve školní tělesné výchově, kdy by žáci neměli být posuzováni a hodnoceni podle výkonu ostatních, nýbrž na základě vlastního úsilí, popř. zlepšení. To je ale názor velice subjektivní a ne každý s ním bude souhlasit.

Kontrolou k motivaci našeho chování může být tip, který podává Douillard ve své knize: „*Až příště budete hrát tenis nebo jinou hru, zkuste nevnímat stav. Porovnejte své uspokojení a radost se zápasem, při kterém skóre sledujete. Výsledek je důležitý, ale neměl by vám diktovat způsob hry*“ Douillard (1994, s. 45). Tato rada vede k uvědomění, že zaměření na skóre nás příliš svazuje s výsledkem, kdežto v druhém případě dosahujeme většího mistrovství, ale hlavně zvyšujeme naše uspokojení ze hry.

Stanovit si cíle v průběhu tréninku, zápasu, samozřejmě není na škodu, naopak, ale nesmí nám cíle tzv. přerůst přes hlavu, a tím pádem být ochotni porušit zásady fair-play za cestou k vítězství. Jednání vycházející právě ze své přirozenosti a podstaty pak můžeme nazvat jako ctnostné jednání. Pro ctnost je dle Sokola (2002) podstatné i to, že se stává zvykem a samozřejmostí! Východiskem této kapitoly pak může být otázka pro nás. Pokusme se sami sebe zeptat: „*Je mé jednání ctnostné ve všech situacích?*“ a pokud je naše odpověď záporná, je to pro nás impuls k zamyšlení.

3 Dokumenty podporující fair-play

Fair-play jednání má svou podporu zakořeněnou v dokumentech, listinách, chartách, agendách a prohlášeních, které jsou pro sport klíčové a jejichž význam dalece přesahuje pouze výkonnostní sport, nýbrž řeší i mravní stránky sportu, výchovné působení sportu atd. Některé z nich mají pouze několik stránek, některé jsou velice obsáhlé, ale všechny mají jedno společné – podporují sport v jeho čisté verzi, oproštěné pokud možno co nejvíce od negativních vlivů.

Podle Martínkové a Dastlíka (2006) jde v životě a i ve sportu hlavně o plné pochopení významu a perfektní znalosti tématu ve všech jeho aspektech – teprve poté v něm můžeme být opravdu dobří. Toto přirovnání se dá aplikovat i na fair-play.

3.1 Bílá kniha o sportu

Bílá kniha je dokumentem, který je jedním z hlavních příspěvků Evropské komise řešící problematiku sportu a jeho úlohu v každodenním životě. Komise evropských společností (2007) v ní řeší, že občané Evropy podléhají kouzlu sportu a většina z nich aktivně sportuje. Při sportu se vytváří důležité hodnoty, jako jsou kupříkladu týmový duch, solidarita, tolerance či smysl pro fair-play. Tyto vlastnosti pak přispívají k osobnímu rozvoji a naplnění.

Pokud si vytáhneme to nejdůležitější, co nám Bílá kniha ve svém obsahu přináší pro tuto práci, pak se dokument věnuje otázkám:

- společenské role sportu
- spojení sil v boji proti dopingu
- posilování role sportu v oblasti vzdělávání a odborné přípravy
- využití potenciálu sportu pro účely sociálního začleňování, integrace a rovných příležitostí
- posilování prevence a boje proti rasismu a násilí

(Bílá kniha o sportu, 2007, s. 3 – 8)

3.2 Kodex sportovní etiky

„Kodex vychází ze zásady, že etické úvahy motivující fair-play nejsou prvkem fakultativním, ale čímsi zásadním pro jakoukoli sportovní činnost (...). Kodex poskytuje pevný etický rámec pro to, aby se dalo čelit tlakům moderní společnosti, tlakům, které ohrožují tradiční základy sportu, spočívající na fair-play, na sportovním duchu a

dobrovolném hnutí“ (Kodex sportovní etiky, 2006, s. 2). Cíle kodexu jsou v souladu s výše zmíněným, zaměřuje se hlavně na posílení smyslu pro fair-play jak u dětí, dospívajících, tak u dospělých. Neboť děti budou zítra sportovní hvězdy a dospělí sportovci, jak praví kodex, a dospělí pak ovlivňují zájem dětí podílet se a účastnit se na sportovní činnosti. Rada Evropy v kodexu řeší i práva dětí provozovat sport a odpovědnost dospělých, jakožto garantů fair-play, za šíření a podporu fair-play. Kodex mj. řeší:

- definici fair-play
- odpovědnost za fair-play
- rámec a kontext fair-play práci jak s jednotlivci, tak sportovní organizace a organizace spojené se sportem

(Kodex sportovní etiky, 2006)

3.3 Evropská charta sportu

Charta si svým obsahem klade za účel podporovat sport jako významný faktor lidského rozvoje stejně jako Etický kodex. Zároveň doplňuje etické zásady a politické orientace obsažené jak v Evropské úmluvě k diváckému násilí a nevhodnému chování při sportovních utkáních, zvláště při fotbalových zápasech a zásady obsažené Antidopingové úmluvě (Evropská charta sportu, 1992). Oblast, již se charta věnuje, je široká, zde jsou některé ze zásad související s fair-play:

- Přístup ke sportovním činnostem je třeba zajistit bez jakékoli diskriminace.
- Budou přijata opatření poskytující všem občanům možnost sportovat.
- Zajistit obeznámení se sportovní etikou již na základních školách.
- Podporovat takové postoje, které vedou k pravidelnému sportování.
- Pomocí vazby sport – trvalý rozvoj se naučit lépe znát a chápat přírodu.
- Přihlížet k hodnotám přírody a životního prostředí.

(Evropská charta sportu, 1992, s. 4 – 10)

3.4 World Anti Doping Code⁴

Doping svou historii sahá nepochybně až do starověku, nicméně aféra dopingu se stala palčivou až v dnešní době, v éře vzniku tzv. „*vrcholového sportu*“. Momentu, kdy se

⁴ Světový anti dopingový kód

sport oddělil z čistě zájmové roviny a přesáhl ji sférou ekonomickou a politickou (Hnízdil et al, 2000, 7).

Dokument vydaný organizací WADA⁵ v sobě shrnuje obecné směřování na nahlížení dopingu ve sportu, obsahující např.:

- Definici dopingu – definován jako používání látek a metod uvedených v seznamu zakázaných látek, který WADA každoročně vydává (World Anti-Doping Code, 2015, s. 18)
- Prokazování a testování dopingu a následky pozitivního prokázání
- Etickou stránku dopingu a fair-play
- Základní cíle ve výchově a výzkumu s ohledem na doping
- Teoretické i praktické dopady dopingu na sport

(World Anti-Doping Code, 2015)

Aspekt fair-play u dopingu vystihuje Hnízdil stručně ve své knize: „*Použití nového preparátu zvýhodňuje toho, komu je dostupný, a pravidla tak nejsou stejná pro všechny.*“ (Hnízdil et al, 2000, s. 9)

3.5 Olympijská charta

Olympijská charta vydaná MOV⁶ je mj. kodifikací základních principů a pravidel olympismu. Je to hlavní dokument, který definuje olympijské hry se všemi sounáležitostmi. „*Olympijská charta (...) stanoví a připomíná základní principy a podstatné hodnoty olympismu.*“ (Olympijská charta, 2004, s. 7). Otázky fair-play jsou zastoupeny v následujících oblastech:

- Základní principy olympismu
- Olympijská solidarita
- Podpora olympismu po celém světě
- Podpora rozvoje sportovní etiky – „*M.O.V. věnuje úsilí na zajišťování toho, aby ve sportu zavládl duch fair-play a bylo zakázáno násilí*“ (MOV, 2004, s. 10).
- Zlepšení postavení žen ve sportu v rámci principu rovnosti pohlaví

⁵ WADA – The World Anti-Doping Agency. Český Světová antidopingová agentura, mezinárodní nezávislá organizace zaměřená na boj proti dopingu.

⁶ MOV – Mezinárodní olympijský výbor je organizace založena s cílem obnovit tradici antických olympijských her.

- Řídí boj proti dopingů
- Vystupuje proti politickému nebo komerčnímu zneužití sportu a sportovců
- Podporuje rozvoj sportu pro všechny a zodpovědný přístup k problémům životního prostředí

(Olympijská charta, 2004, s. 9 – 12)

3.6 Dokumenty českého olympijského výboru

Český olympijský výbor (v textu dále jen ČOV) je jeden z nejstarších národních olympijských výborů. Olympijské hnutí již ve své podstatě ctí a respektuje zásady fair-play a ČOV jako jeho součást tedy logicky spadá do této oblasti. Pro tuto práci je ČOV důležitý hlavně svým etickým kodexem, který budu analyzovat a deseti principy fair-play.

„Český olympijský výbor je součástí celosvětového olympijského hnutí. Jeho základním cílem je podporovat, rozvíjet a chránit olympismus v souladu s Olympijskou chartou. K jejím základním principům patří jednání v duchu fair-play.“ (Etický kodex Českého olympijského výboru, 2014, s. 1).

Etický kodex Českého olympijského výboru

Etický kodex ČOV obsahuje deset bodů, které jsem si vzal za úkol podrobit rozboru a ukázat jejich dodržování na možných příkladech, zda jsou aplikovatelná v normálním životě. Tyto body jsou závazné pro osoby spojené s ČOV, nicméně jeden z úkolů diplomové práce je i najít a ukázat propojení mezi sportem a běžným životem a body kodexu zde proto mají velice důležitou roli, neboť se snažím jejich formulaci převést na srozumitelnou a efektivněji aplikovatelnou na studenty. Ano, takováto formulace vystihuje vše podstatné, nicméně pokud se snažíme zásady vštěpovat mladistvým, je třeba se jim co nejvíce přiblížit a porozumět.

Zásady jsou následovné:

- **„Zachovávat ve svém jednání úctu k člověku a jeho důstojnosti“** (Etický kodex Českého olympijského výboru, 2014, s. 1). Zde je důležité rozlišovat, co chápeme lidskou důstojností a vysvětlení teenagerovi – „*Zachovej lidskou důstojnost!*“, mu nejspíše mnohé neřekne. Proto při zachování této zásady bych v praxi aplikoval pojmy, kterým žák rozumí a snažil se jejich vysvětlení co nejvíce zjednodušit, jako např. „*Neponižuj ostatní*“ nebo vztahení dané situace na jedince v obráceném gardu – tedy nechat ho si uvědomit, že do takové situace by se mohl dostat také on sám a často až tehdy má člověk možnost nahlédnout důsledky svého jednání.
- **„Prosazovat sport jako významný prostředek tělesného, duševního a morálního rozvoje člověka, v soutěžní podobě také k vzájemnému měření sil“** (Etický kodex Českého olympijského výboru, 2014, s. 1). Čili jednodušeji řečeno, pokud bude člověk sportovat, samotná aktivita rozvine jeho osobnost ve všech směrech. „*Hodnoty, které sport zprostředkovává, napomáhají rozvoji vědomostí, motivace, dovedností a připravenosti k osobnímu nasazení.*“⁷ Není tedy účelem vytvářet motivaci k cíli, ale sport sám o sobě má být cílem. Ne vyhrát, ale zahrát si. Často si při hodinách říkám, že studenty příliš tematika mravního a volního rozvoje nezajímá, nicméně zjišťuji, že o ni zájem mají, jen například neví, jak se o ni bavit, popř. k ní přistupovat. Jako pedagogický úspěch pak беру moment, když mi studenti na konci hodiny řeknou, že je ta hra opravdu bavila a je jim jedno, zda zvítězili či prohráli.
Fakt pohybu jakožto rozvoje všech složek duše podporuje i Hogenová (1997, s. 10) ve své knize, když tvrdí, že lidský pohyb nemůžeme omezit jen na pohyb těla, ale že se to týká i myšlení, cítění a vůle – tedy celého lidského života od narození po smrt.
- **„Při sportovním soutěžení zachovávat respekt a toleranci k soupeři, rozhodčím, divákům i všem zúčastněným, nepřipustit jakékoliv narušení těchto principů“** (Etický kodex Českého olympijského výboru, 2014, s. 1). Respekt a tolerance jsou vštěpovány takřka při každé příležitosti, přesto je velice těžké tyto principy bezpodmínečně dodržovat. A vzhledem k četnosti porušení zásad respektu a tolerance mi přijde nejschůdnější udělat právě z porušení zásady její názornost a využít toho momentu k „*osvětě*“ problematiky. Myslím si, že tento problém nikdy

⁷ Bílá kniha o sportu, s. 5.

v hodinách a životě plně nevymažeme, ale zásah ve vhodný okamžik může umocnit sílu vysvětlení a příkladu a tímto způsobem tak minimalizovat výskyt despektu a intolerance.

- **„Podporovat etické hodnoty sportu a nepřipustit žádnou formu diskriminace z rasových, etnických, politických, náboženských, sexuálních, případně jiných důvodů“** (Etický kodex Českého olympijského výboru, 2014, s. 1). Problém, který se v budoucnu bude řešit stále častěji, vzhledem k inkluzivnímu školství, a který bude opravdovým oříškem. Studenti totiž mnohdy nejsou schopni nahlédnout důsledky svého jednání a určitá „necitlivost“ v tomto tématu může způsobit traumata a problémy, se kterými jedinec ani nepočítal. *„Provozování sportu je lidským právem. Každý jednatel musí mít možnost provozovat sport bez jakékoli diskriminace a v olympijském duchu, jenž vyžaduje vzájemné porozumění v duchu přátelství, solidarity a fair-play“* (Olympijská charta, 2004, s. 9). Výchova a nabádání k diskriminační problematice samozřejmě je, ale v naší poměrně uzavřené společnosti (hodnotím ze svých zkušeností), kdy děti i v rodičích vidí nedůvěřivost až nevraživost k jiným etnikům, se tyto rozdíly těžko překonávají.
- **„Respektovat rovnost mužů a žen a usilovat o odstranění všech překážek, které by se mohly mezi oběma pohlavími jakoukoliv formou vytvářet či prohlubovat“** (Etický kodex Českého olympijského výboru, 2014, s. 1). Dnes je školní tělesná výchova od druhého stupně genderově oddělená, takže se v rámci tělocviku tento problém téměř maže, nicméně problém stále přetrvává ve všech ostatních oblastech života, popřípadě se opět objeví, jsou-li skupiny tělocviku spojeny. Na jedné straně vidíme v dnešní společnosti rovnostářský názor, na druhé se setkáváme s dotazy, proč dívky musí dělat to samé, co kluci, proč to nemají jednodušší atd. Vidím zde rozpor i v samotném člověku, kdy navenek chce rovnost, ale v určitých situacích by nejradši požadoval drobné úlevy. Dalo by se to přirovnat i k situaci, kdy mladí chtějí mít stejná práva jako dospělí, ovšem co se týče povinností, už se od nich distancují. Je tedy třeba hledat nějaký průnik mezi oběma „světy“ a snažit se o soužití chlapců s děvčaty s co nejméně překážkami.

I zde platí, že aktuální stav vývoje člověka ovlivňuje jeho jednání a oním střetem světů právě v pubertálním věku si asi každý musí nějak projít. Problémům můžeme předcházet předvídáním situací, zkušenostmi a velkou částí i vhodně

zvolenými aktivitami právě v hodinách tělesné výchovy. Pokud máme hodinu tělesné výchovy, kde máme zástupce obou pohlaví, je ideální soužití mezi nimi posilovat pomocí aktivit, které vyžadují spolupráci a naopak nezařazovat aktivity, které mohou uvolňovat vztek či agresi – př. vybíjená.

- **„Prosazovat a bránit čistotu sportu bez jakékoliv manipulace, nedovolené podpory či dopingu“** (Etický kodex Českého olympijského výboru, 2014, s. 1). Tento bod – konkrétně nedovolenou podporu a manipulaci - můžeme aplikovat na školní TV v podobě vybíjené všech proti všem. Princip je takový, že každý by měl mít stejné šance na vítězství, nicméně pokud se dva domluví, že se navzájem nebudou vybíjet, jejich šance na přežití stoupá. Získávají ovšem výhodu, která jde proti základním podmínkám hry. Dá se to považovat za nedovolenou podporu či je to pouze využití možností pravidel hry k zvýšení šance na úspěch?

Co se týče dopingu, situace je mnohem komplikovanější, neboť doping se na první pohled nedá jako unfair jednání poznat. Navíc otázka dopingu se týká každého v jeho vědomí v těch nejvyšších sférách mravního jednání ve sportu a je nesmírně těžké na tuto stránku působit. Často totiž sportovci dopují v momentu, kdy vědí, že bez něj by šanci neměli a je to pro ně zkrátka risk, jestli se na to přijde či ne, s nemalou šancí na úspěch.

- **„Umožnit přístup ke sportu co nejširším vrstvám obyvatel a prosazovat jej jako základní lidské právo, včetně sportu zdravotně postižených“** (Etický kodex Českého olympijského výboru, 2014, s. 1). Požadavek, který se jeví jako snadno aplikovatelný. Ať má každý možnost si zahrát, co bude chtít. Inkluzivní vzdělání opět jde tomuto kroku naproti, nese to však s sebou určitá ale. Z vlastní zkušenosti vím, že zařazení zdravotně postižených vyvolává i řadu problémů. Pozitiva jsou zde pro obě strany, handicapovaní žáci mají možnost větší socializace, žáci bez handicapu zase přijdou do styku s různými druhy postižení a učí se fungovat v takovém kolektivu. Na druhou stranu momenty, kdy jde o vítězství pro jeden tým, popřípadě o trest pro tým druhý, jsou momenty, kdy se láme chleba. Při výběru týmů zůstávají žáci s handicapem jako poslední, spolupráce a začlenění do hry od ostatních je minimální a veškerý neúspěch hází právě na jejich triko. Proto v aktivitách, které jsou zaměřeny na spolupráci a jsou cílené bez výsledné motivace je inkluze přínosem, nicméně tam, kde opravdu o něco jde, se dle mého názoru tato pozitiva bortí.

- **„Nepřipustit žádnou manipulaci s výsledky sportovních soutěží“** (Etický kodex Českého olympijského výboru, 2014, s. 1).
- **„Neúčastnit se a bránit korupčnímu jednání jakéhokoliv druhu“** (Etický kodex Českého olympijského výboru, 2014, s. 1).
- **„Vyvarovat se jakékoliv aktivity, která by neodpovídala principům a pravidlům definovaným v Olympijské chartě a ve Stanovách ČOV“** (Etický kodex Českého olympijského výboru, 2014, s. 1).

Z posledních tří výše jmenovaných bych se rád zastavil jen nad korupčním jednáním, ostatní body pro práci nejsou příliš přínosné. Korupčnímu jednání jsou totiž děti vystavovány již od mala, a vidí tak v něm určitý úspěch. Proč ho tedy nevyužít? Různé druhy podplácení volí rodiče na dětech formou zákazů, povolení za určité chování, a děti pak jsou automaticky navyklé dělat věci jen proto, že z nich budou mít užitek. „*Když dostaneš jedničku, můžeš si hrát na počítači.*“ Ano, motivace je důležitý faktor, jenomže takovéto formulace následně v člověku zanechávají nedozírný efekt. Dítě se poté nebude učit proto, aby látce rozumělo, ale bude se snažit pouze z toho důvodu, aby mohlo na počítač. Stejně jako ve sportu, kdy dítě zprvu bude sportovat proto, že ho to baví, následně ovšem bude činnost dělat pro nějakou odměnu, v profesionálním sportu nejčastěji odměnu peněžní. Pokud zůstává stále motivace k činnosti a spojí se s motivací vnější, proč ne, ale pokud se dítě či člověk obecně dostane do stavu, kde činnost provozuje jen za následnou úsluhu, tam od něj nemůžeme očekávat jednání fair-play, nemůžeme očekávat správné mravní jednání v rámci činnosti, jednoduše, činnost pak ztrácí svůj smysl a to je hlavní podstatou sdělení této kapitoly.

4 Výchova k fair-play v RVP

Rámcové vzdělávací programy (RVP) jsou národní kurikulární dokumenty, které vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy - předškolní, základní a střední vzdělávání (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 5). Úkolem této kapitoly je najít v RVP části, které přímo souvisí s hodnotami a výchovou k fair-play. Vzhledem k tomu, že práce se zaměřuje na středoškolské studenty, zdrojem jsou pouze RVP ZV⁸, dle kterých se žáci učí na základních školách, a které proto logicky poskytují základ pro druhý zdroj - RVP G⁹. Co se týče zařazení vzdělávacího oboru Tělesné výchovy v RVP, tak společně se vzdělávacím oborem Výchova ke zdraví patří do vzdělávací oblasti Člověk a zdraví (společně pro RVP ZV i RVP G). A právě tato vzdělávací oblast poskytuje poznatky k fair-play. Je těžké fair-play rámcově odtrhnout či vydělit, dotýká se všech oblastí a prolíná se průřezovými tématy – převážně s osobnostní a sociální výchovou, výchovou demokratického občana a multikulturní výchovou, ale tato kapitola se snaží najít buď přímo podporu k fair-play, nebo alespoň prvků fair-play, kterých se nějakým způsobem dotýká a to právě ve vzdělávací oblasti Člověk a zdraví.

4.1 Výchova k fair-play v RVP pro základní vzdělávání

Pro vzdělávací oblast Člověk a zdraví je příznačná právě hodnota zdraví, které oblast chce co nejvíce chránit, podporovat a utvářet, neboť je předpokladem aktivního a spokojeného života, a proto je ovlivňování podpory zdraví „jednou z priorit základního vzdělávání“ (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2017, s. 92). Vedle zdraví však Výchova ke zdraví vede například k výchově k mezilidským vztahům, kde už můžeme vidět základ pro fair-play. Co se týče Tělesné výchovy v základním vzdělávání, fair-play nalezneme v prožitku z pohybu, komunikaci při pohybu a nesmíme zapomínat ani na motivační hodnocení žáků, které převážně žákům mnohdy přijde „nefér“.

⁸ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.

⁹ Rámcový vzdělávací program pro gymnázia.

Očekávané výstupy obsahující prvky fair-play:

- Jedná v duchu fair-play: dodržuje pravidla her a soutěží, pozná a označí zjevné přestupky proti pravidlům a adekvátně na ně reaguje; respektuje při pohybových činnostech opačné pohlaví.
- Respektuje přijatá pravidla soužití mezi spolužáky i jinými vrstevníky a přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů v komunitě.
- Posoudí různé způsoby chování lidí z hlediska odpovědnosti za vlastní zdraví i zdraví druhých.
- Respektuje změny v období dospívání, vhodně na ně reaguje; kultivovaně se chová k opačnému pohlaví.
- Zaujímá odmítavé postoje ke všem formám brutality a násilí.

(Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2017, s. 94 – 97)

Učivo vedoucí k fair-play:

- Zásady jednání a chování (fair-play, olympijské ideály a symboly).
- Historie a současnost sportu (olympismus – olympijská charta).
- Vztahy mezi lidmi a formy soužití (především vztahy a pravidla soužití v prostředí komunity).
- Osobnostní a sociální rozvoj (sebepoznání, sebepojetí, seberegulace, mezilidské vztahy, komunikace a kooperace – respektování sebe sama i druhých, přijímání názoru druhého, efektivní a asertivní komunikace a kooperace, dopad vlastního jednání a chování).

(Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2017, s. 94 – 97)

4.2 Výchova k fair-play v RVP pro gymnázia

Vzdělávací oblast, stejnojmenná jako v RVP ZV, navazuje ve svých výstupech i obsahem na RVP ZV, kde se ovšem zaměřovala především na utváření vztahu ke zdraví. Na gymnáziu už by měla tato oblast přecházet k získání schopnosti aktivně podporovat a chránit zdraví a to i v širší komunitě (Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2007, s. 56). Podporu fair-play ve vzdělávacím oboru Výchova ke zdraví můžeme nalézt v otázkách návykových látek a tedy i dopingu, větší prostor nám pak poskytuje vzdělávací obor Tělesná výchova, ovšem pojem zdraví v této oblasti je stále primární, pouze se mění hloubka pochopení a aplikace v běžném životě.

Očekávané výstupy obsahující prvky fair-play:

- Korektně a citlivě řeší problémy založené na mezilidských vztazích.
- Aktivně naplňuje olympijské myšlenky jako projev obecné kulturnosti.
- Respektuje věkové, pohlavní, výkonnostní a jiné pohybové rozdíly a přizpůsobí svou pohybovou činnost dané skladbě sportujících.
- Orientuje ve své osobnosti, emocích a potřebách.
- Poskytne první pomoc při sportovních či jiných úrazech i v nestandardních podmínkách.
- Respektuje práva a povinnosti vyplývající z různých sportovních rolí – jedná na úrovni dané role; spolupracuje ve prospěch družstva.

(Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2017, s. 58 – 62)

Učivo vedoucí k fair-play:

- Olympismus v současném světě: jednání fair-play – spolupráce ve sportu a pomoc soupeři, pomoc pohybově znevýhodněným, sport pro každého, sport a ochrana přírody, odmítání podpůrných látek neslučitelných s etikou sportu.
- Rozvoj sociálních dovedností pro život s druhými (otevřenost vůči druhým, obhajování a prosazování vlastních názorů, odmítání nehumánních postojů).
- Způsoby sebereflexe a kontroly emocí.
- Pohybové odlišnosti a handicap (věkové, pohlavní, výkonnostní).
- Vzájemná komunikace a spolupráce při pohybových činnostech.

(Rámcový vzdělávací program pro gymnázia, 2017, s. 59 – 62)

II. ČÁST EMPIRICKÁ

5 Cíle výzkumu, výzkumná otázka a úkoly výzkumu

5.1 Cíle a úkoly

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit a analyzovat, jak žáci pojmají fair-play ve sportovní činnosti. Od toho, jak pojem chápou a jaká jsou jejich přesvědčení, přes to, jak činí a nakonec po důsledky, které dané stanovisko přináší. Mezi sekundární cíle si kladu zjistit, jaké zásady fair-play dodržují studenti, aniž by věděli, že jsou sledováni, vyhodnotit situace, při kterých žáci fair-play jakýmkoliv způsobem obcházejí a zda má případné „nefér“ jednání vliv na atmosféru kolektivu a interpersonální vnímání jedinců.

5.2 Výzkumné otázky

- Jak studenti chápou pojem fair-play ve svém životě?
- Je rozdílné chápání fair-play mezi chlapci a děvčaty?

5.3 Úkoly výzkumu

Pro naplnění cílů práce vytyčuji následující úkoly:

- Zpracovat teoretická východiska práce.
- Charakterizovat a analyzovat chápání pojmu fair-play u studentů a to ve sportu i běžném životě.
- Realizovat přímé pozorování a provést jeho rozbor.
- Zpracovat vyplněné dotazníky a vyhodnotit výsledky z nich plynoucí.
- Porovnat přímé pozorování s dotazníky.

6 Metodika výzkumu

6.1 Charakteristika výzkumného souboru

Pro svůj výzkum jsem zařadil vybrané střední školy a gymnázia z Královéhradeckého (Biskupské gymnázium Bohuslava Balbína, SŠ Automobilní Holice) a Pardubického kraje (SOŠ EDUCA Pardubice), kde bylo provedeno přímé pozorování a rozdány dotazníky vybraným třídám. Do výzkumu jsem zařadil i chlapce z 9. třídy ZŠ Svobodné Dvory. Důvody, které mě k tomu vedly, byly čistě praktické. Jelikož na zmiňované ZŠ působím jako pedagog, je zde možnost každodenního sledování žáka v režimu školy. Žáci 9. třídy se navíc věkově prolínají s prvním ročníkem SŠ a jejich hodnoty vedoucí k názorům tak beru za téměř identické. Navíc těchto žáků je v 9. ročníku pouze 8, tudíž je vyloučeno, aby svými odpověďmi změnili výsledky dotazníku, je zde maximálně možná malá odchylka, vzhledem k celkovému počtu respondentů. Pozitiva zařazení 9. třídy převážila negativa, a tudíž se s nimi v další části pracuje. Výzkum se týká jak chlapců, tak dívek, neboť výsledky budou porovnány i genderově. Vytvořil jsem tak dva zkoumané podsoubory, chlapce a dívky.

Hlavní výzkumné šetření bylo provedeno se souborem $n = 262$ studentů, z toho 198 chlapců a 64 dívek. Věk respondentů se pohyboval v naprosté většině mezi 15 – 19 lety, což odpovídá 1. až 4. ročníku středních škol či odpovídajících ročníku víceletých gymnázií.

Školy byly vybrány podle mého dosahu působení, tedy podle učitelů, které jsem na daných školách znal, a kteří byli ochotni se mnou spolupracovat a nechali mě u nich průzkum realizovat.

Pozorování bylo prováděno v průběhu začátku školního roku 2017/2018. Výzkum byl prováděn mou osobou a pomocí mnou oslovených kantorů a byla garantována jeho anonymita, která měla vést k předpokládanému zvýšení pravdivostní hodnoty. Doufám, že reliabilita a validita byly co největší na základě mých možností. Nejsou tak zmiňována jména dotázaných a pozorovaných. Jediná informace vedoucí k vytvoření si určitého stanoviska na dotazníku je tak rozlišení pohlaví.

6.2 Metody získávání dat

V teoretické části jsem vycházel pouze z rozboru pramenů, v empirické části jsem získal data pomocí kvantitativní subjektivní metody – dotazníkového šetření. Dotazníky obsahovaly otázky otevřené i uzavřené s jednou či více odpověďmi, které nejlépe

vystihovaly respondentův souhlas s výrokem. Vyplňování dotazníků probíhalo jak v tištěné, tak v elektronické podobě.

Dotazník se skládal z 28 otázek, studentům trvalo jeho vyplnění přibližně 10 – 15 minut. V dotazníku bylo 23 otázek uzavřených a 5 otevřených. Respondenti před sebou měli dotazník rozdělený na tři části – obecnou, sportovní a závěrečnou. Plné znění dotazníku nalezneme v příloze A.

Zároveň jsem prováděl přímé pozorování v hodinách, kde jsem nejdříve pozoroval studenty a jejich chování při hodině bez jakéhokoliv zásahu, ale rovněž jsem vytvářel i problémové situace plynoucí ze hry, které nutily pozorované rozhodnout se, zda zvolí chování v rámci fair-play nebo chování poskytující jim určitou výhodu získanou neprávem. Tyto situace bylo třeba nastavovat s citem a pedagogickým taktem. Pro příklad, nepísknutí míče v zámezí a nechání volného plynutí hry.

6.3 Metody zpracování a vyhodnocení dat

6.3.1 Matematicko – statistické metody

Vyplněné dotazníky jsem nejprve z papírové formy převedl do programu Microsoft Excel, kde jsem následně dále výsledná data zpracovával, porovnával a hodnotil.

6.3.2 Grafické metody

Četnosti jednotlivých odpovědí v konkrétních otázkách jsem vkládal do grafů a dále s nimi pracoval.

6.3.3 Metoda pozorování

Pozorování bylo prováděno v přímé výuce tělesné výchovy v rámci nastalých situacích a celkovém režimu žáka ve školním prostředí.

7 Výsledky a diskuze

Jednotlivé otázky a odpovědi jsou znázorněny v grafech pro jasnou přehlednost, výsledky dotazníku následně okomentovány a vyhodnoceny. Výsledky jsou interpretovány postupně ve třech po sobě jdoucích tematických částí dotazníku – obecné, sportovní a závěrečné. Ke každé otázce s otevřenou odpovědí je komentář, uzavřené otázky obsahují navíc grafické vyhodnocení.

7.1 Výsledky a diskuze dotazníkové části

7.1.1 Tematická oblast I – Obecná část

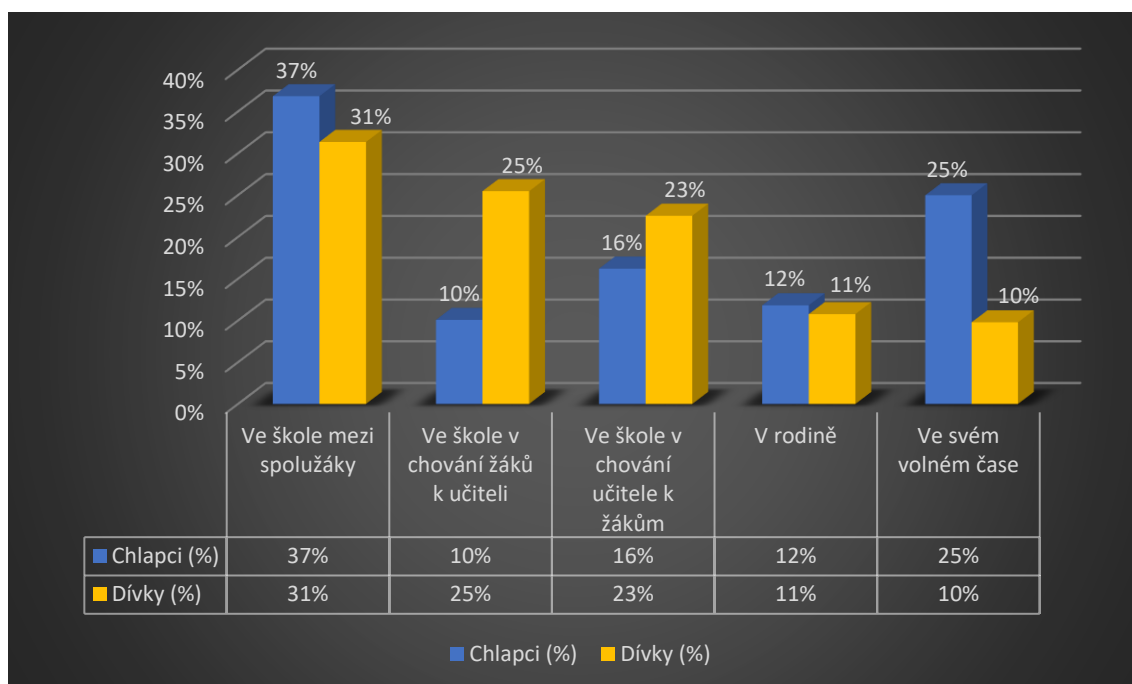
Otázka č. 1 Fair-play je podle mě (def.):

První otázka sloužila úvodnímu zamyšlení nad tématem, měla respondenty zaujmout, ale hlavně vtáhnout do dotazníku a pomoci, aby studenti nevyplňovali dotazník bez rozmyslu. Odpovědi na ni byly otevřené a sešlo se mnoho různých odpovědí. Některé nešly ani přečíst, jiné byly strohé, někdo nevyplnil vůbec, ale některé se velice blížily definici fair-play nebo obsahovaly její zásady. Vyšlo najevo, že studenti nad tématem fair-play přemýšlí většinou v souvislosti jen se sportovní rovinou. Korespondovalo to poté i s výsledky grafů, kdy ve sportu čestnou hru ctí, čestné chování ve společnosti již pod to nezahrnuli, ale na druhou stranu uznali, že férové jednání ve společnosti je potřeba. Pro příklad uvádím několik nejzajímavějších odpovědí či odpovědí, které se obsahem blížily definici fair-play.

Fair-play je podle mě:

- „*Ohleduplné a rovné chování mezi lidmi za dodržení stanovených pravidel.*“
- „*Fair-play je podle mě druh chování, které je nakonec prospěšné všem, i když se to třeba zpočátku nemusí tak jevit.*“
- „*Povinnost každého nepodvádět za žádných okolností, tedy hrát podle pravidel.*“
- „*Férové chování je podle mě chování takové, aby si všichni vyhověli. Podle mě by to šlo popsat říkadlem – chovej se tak, jak chceš, aby se k tobě chovali jiní.*“
- „*Anglický název pro čestnou hru.*“
- „*Být spravedlivý jak v životě, tak ve sportu.*“

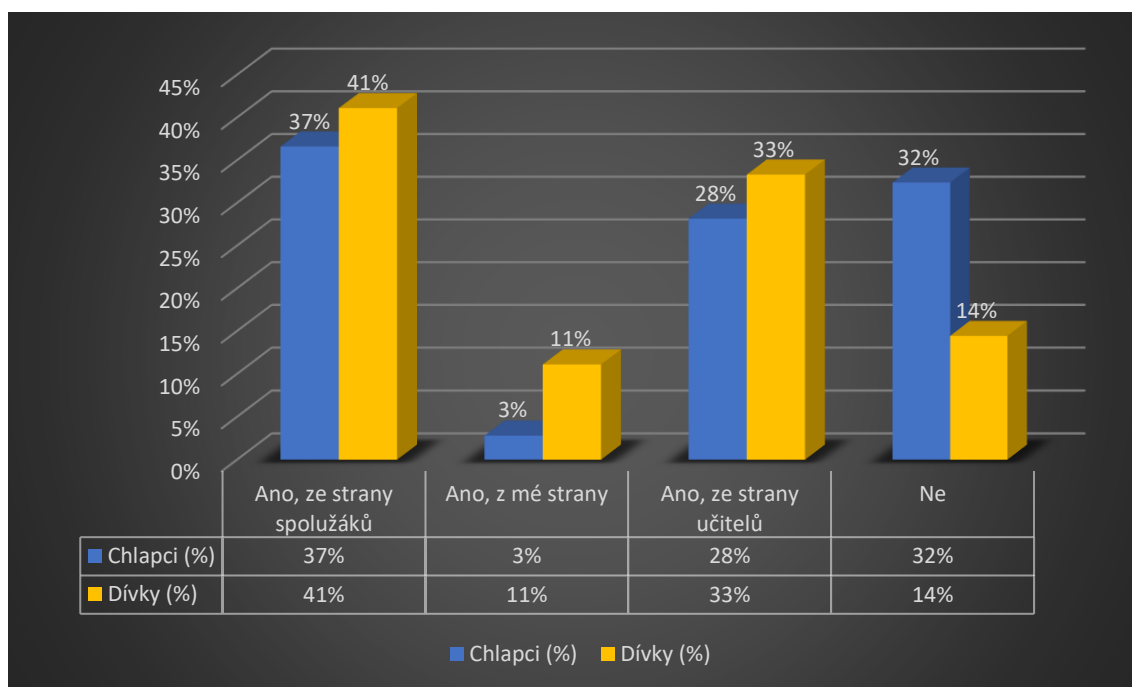
Otázka č. 2 Pokud se setkám s neférovým chováním, bývá to nejčastěji:

Obrázek 1 – Prostředí neférového chování

První graf ukazuje, že nejvíce se žáci setkávají s neférovým jednáním ve škole. Co se týče chlapců, školní prostředí celkově skýtá neférové jednání u více než 60% případů, u dívek je to ještě více – 79%. Podíváme-li se na nejčastější příčinu právě v rámci školního prostředí, shodně u chlapců i u dívek je to nejvíce mezi spolužáky navzájem. Dívky zažívají nefér chování s učiteli častěji (dohromady z obou stran 48%), naopak chlapci pociťují nefér jednání více ve svém volném čase (25%).

Otázka č. 3 Setkáváte se s neférovým jednáním ve škole?

Obrázek 2 – Neférové jednání ve školním prostředí

Třetí otázka navazuje na předchozí graf, věnuje se ovšem pouze školnímu prostředí. Ve škole se 68% chlapců a dokonce 85% dívek setkává s neférovým chováním. U chlapců nejvíce mezi sebou (37%), 32% chlapců se ve škole s takovým jednáním neseťkává a téměř jedna třetina ho zažívá ze strany učitelů. Výsledky u dívek se liší zaměřením druhým a třetím místem. Za povšimnutí stojí fakt, že ačkoliv mezi spolužáky nepoctivé jednání zaznamenali, u sebe ho neuvedli (pouze 3% u chlapců a 11% u dívek).

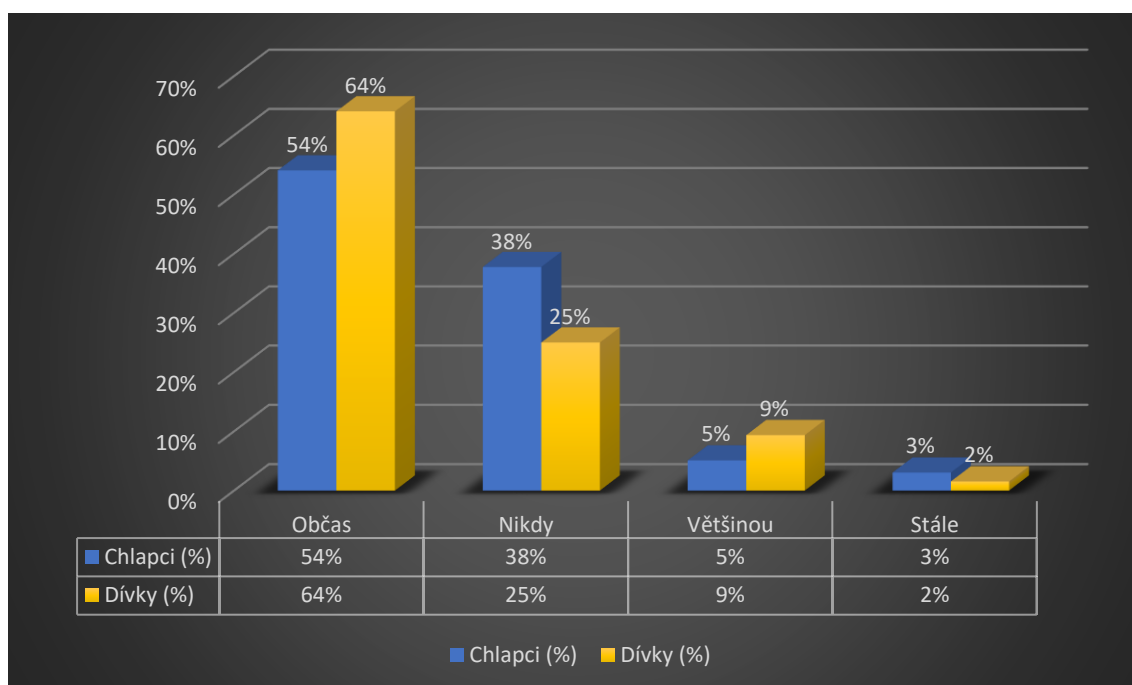
Otázka č. 4 Setkáváte-li se s neférovým jednáním ze strany učitelů, o co se například jedná?

Otázka předpokládala zaškrtnutí odpovědi „ano, ze strany učitelů“ v předchozí otázce, avšak zodpovězena byla i v dotaznících, které tak zaškrtnuté nebyly. Lze z toho tedy vyvodit, že respondenti primárně nad neférovým jednáním učitele nepřemýšlí, nicméně když se nad ním v této otázce zamysleli, přeci jen našli určité případy. Několik z nich uvádím níže.

Setkáváte-li se s neférovým jednáním ze strany učitelů, o co se například jedná?

- „Když mluví jeden člověk, většina učitelů potrestá celou třídu.“
- „Když píšeme z něčeho, co nemáme v sešitu.“
- „Nevyvážené známkování při zkoušení lidí ze semináře/ bez semináře.“
- „Nadržování, nepřijetí kritiky cizího.“
- „Jak se udělá jeden problém, tak učitelé bývají zaujatí na to, kdo ten problém udělal a chovají se k němu jinak (zle).“

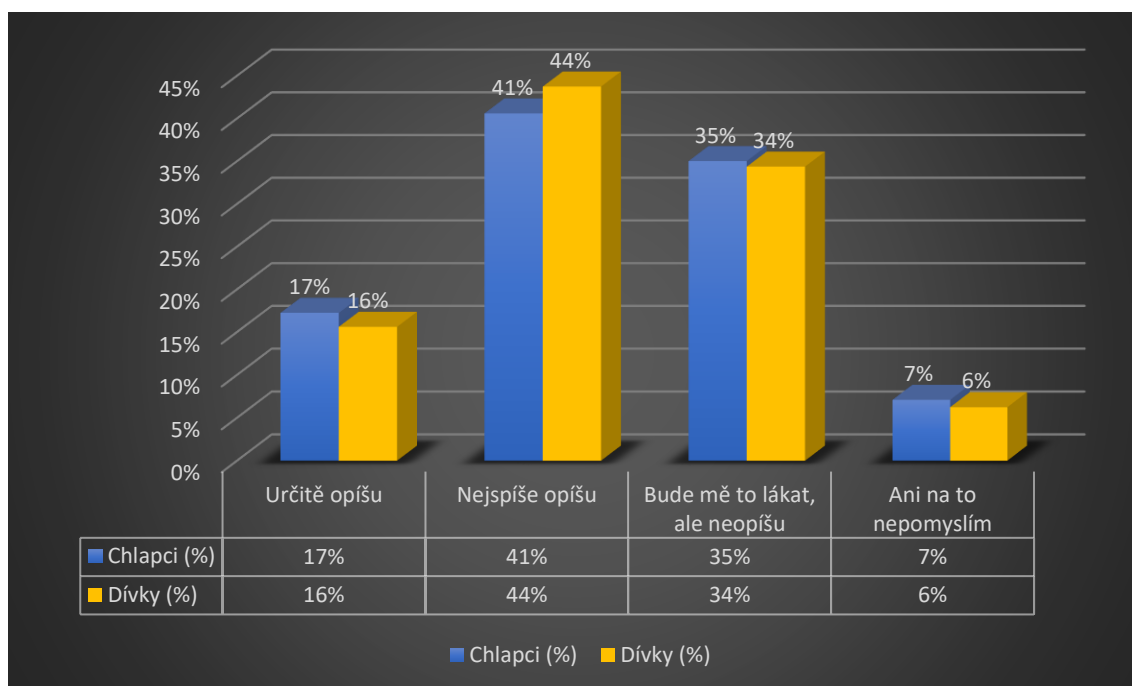
Otázka č. 5 Podvádím při testech?

Obrázek 3 – Podvádění při testech

Občasný podvod při testech přiznalo 106 chlapců (54%) a 41 dívek (64%). Přibližně třetina chlapců a dívek nikdy nepodváděli a pouze 3% chlapců a 2% dívek se přiznalo ke stálému podvádění. Je zde tedy hodně rozevřeně nůžky mezi podvádějícími a poctivci, což platí u obou pohlaví. Odpověď občas byla dle mého názoru ve svém ohledu ulehčující pro svědomí studentů, na základě výsledků dalšího grafu si totiž myslím, že v praxi je odpověď většinou četnější.

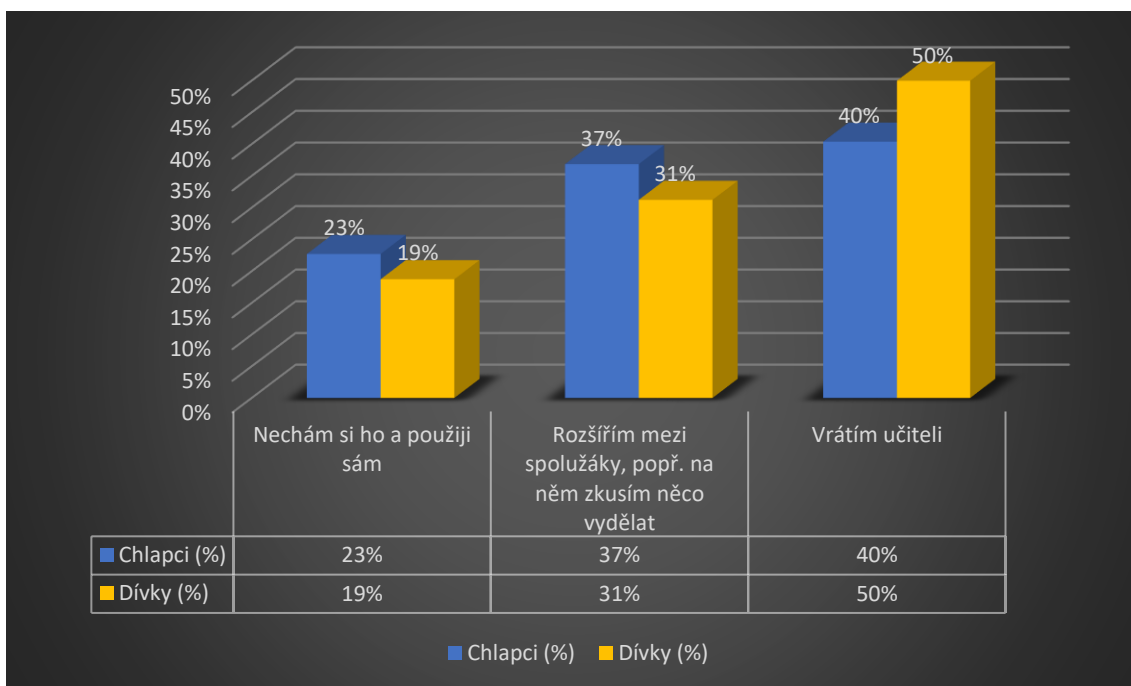
Otázka č. 6 Pokud budu mít možnost při testu něco opsat od spolužáka nebo z učebnice

Obrázek 4 – Opisování při testech

Možnost opisování je pro studenty velkým lákadlem a výsledky to potvrzují. Na prvním místě u chlapců (41%) i dívek (44%) je pravděpodobné opisování a určitě by opsalo 17% chlapců a 16% dívek. Tedy v součtu téměř dvě třetiny studentů i studentek nejspíše opíšu, někteří z nich určitě. 35% chlapců a 34% dívek (69 a 22) bude mít nutkání opsat, ale smysl pro poctivost či spíše strach z odhalení jim to zakáže. Sečteme-li první tři odpovědi, pak nad myšlenkou opsání bude polemizovat plných 93% chlapců a 94% dívek, což je alarmující číslo, které neodpovídá Grafu 2. Není to ale tím, že by odpovídali nepravdivě, nicméně se při otázce neférového jednání velice často nezamysleli sami nad sebou.

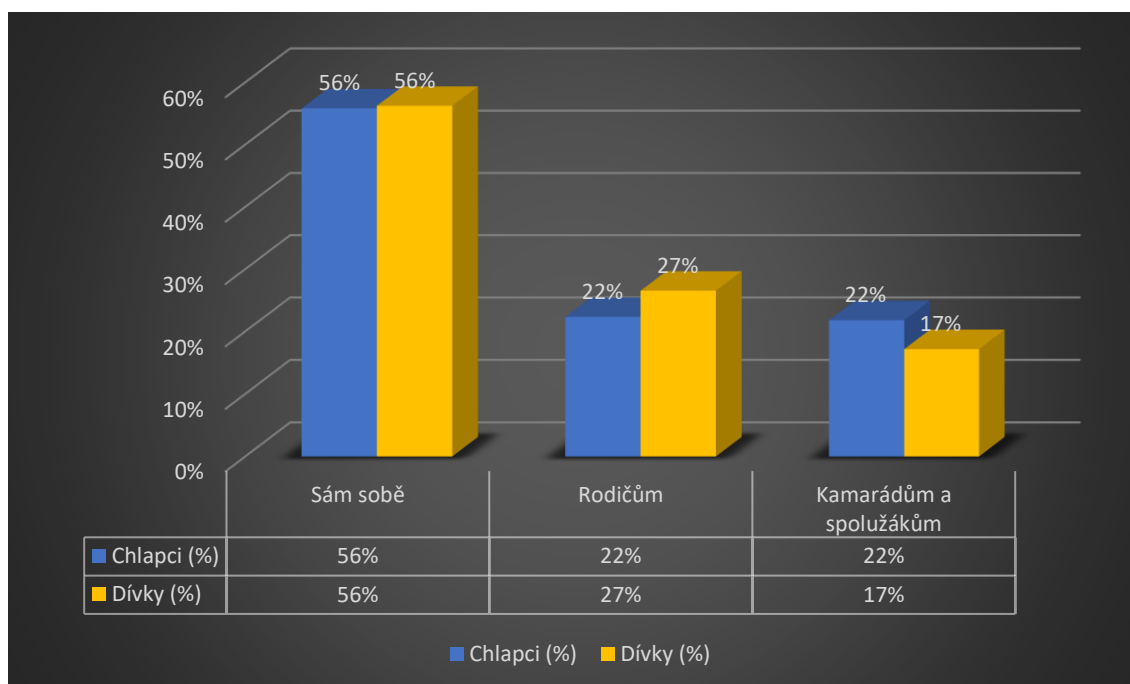
Otázka č. 7 Pokud najdu ztracené řešení testu

Obrázek 5 – Poctivost žáků

Při hypotetické situaci, kdy by studenti našli učitelovo ztracené zadání, by ho přesně polovina dívek (32) vrátila učiteli, chlapci by ho odevzdali pouze v 40%. Přibližně třetina chlapců u dívek by test rozšířila mezi své vrstevníky a někteří z nich by navíc projevili tzv. „obchodního ducha“ a snažili by se na něm ještě vydělat. 45 chlapců (23%) a 12 dívek (19%) by si ono zadání ponechalo a čerpali by z něj užitek raději sami. V tomto případě by se tedy nepoctivě zachovalo 60% chlapců a 50% dívek.

Otázka č. 8 Pokud si myslím, že jedním správně, snažím se to dokázat

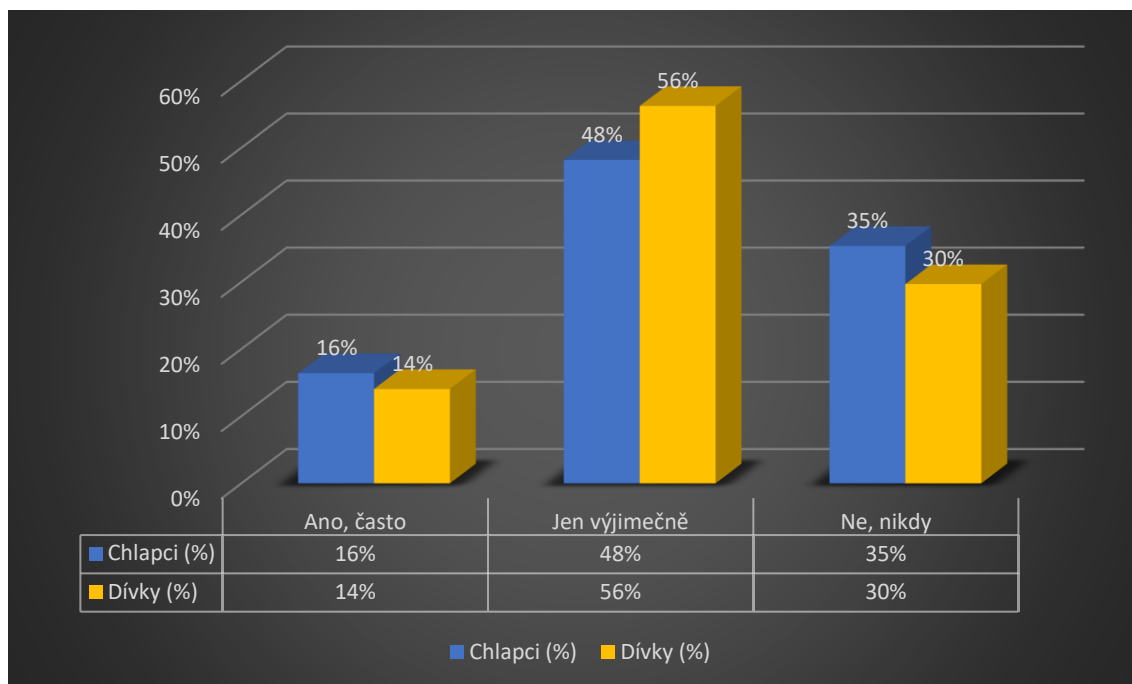
Obrázek 6 – Příčina motivace

Lidé často používají jednání jako prostředek k nějakému cíli. I podle mnohých autorů má však být právě jednání samotné svým cílem. Neměli bychom činit něco jen z toho důvodu, že nás za to čeká nějaká odměna – ano, může to být součástí, nicméně „ryzí“ jednání je takové, které činíme právě kvůli jednání samotnému. Stejně tak je to i ve sportu. Měli bychom sportovat, protože nás to baví, ne proto, jakou odměnu dostaneme za výsledek. Zde se dotýkám problému amatérského a profesionálního sportu, ale berme nyní v potaz etickou stránku sportu, ne ekonomickou.

Tato otázka měla zkoumat, zda studenti jednají tak, jak jednají, kvůli sobě nebo proto, že se snaží dokázat něco rodičům či kamarádům, spolužákům. Naprosto shodně – 56% chlapců i dívek odpovědělo první možností, tedy že jednají kvůli sobě. Rodiče a kamarádi si u chlapců rozdělili po 22%, u dívek 27% a 17%. 44% procent studentů, 76 chlapců a 28 dívek se snaží ospravedlňovat své jednání někomu jinému.

7.1.2 Tematická oblast II – Sportovní část

Otázka č. 9 Při soutěžích lze někdy taktizovat, případně i záměrně prohrát, aby nás v dalším kole čekal lehčí soupeř. Setkáváte se s takovým jednáním?

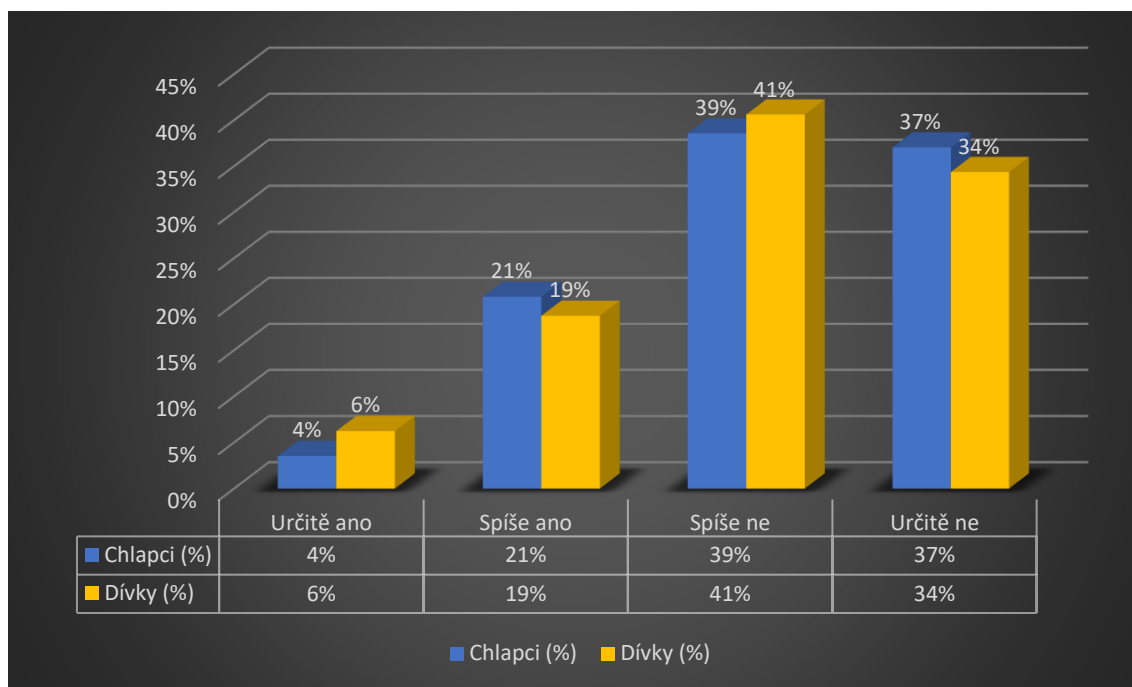

Obrázek 7 – Kalkulace výhodnějšího soupeře, 1. část

Taktizování ve sportu je běžné, ale musíme rozlišovat fair a unfair taktiku. Vedeme-li několik okamžiků před koncem zápasu a držíme míč, je pro nás výhodné míč udržet a nepokoušet se o atak soupeře, při kterém existuje šance, že míč ztratíme a vyrovná. Tuto situaci asi všichni chápeme a rozumíme ji, pokud máme za cíl vyhrát. Pokud máme za cíl vyhrát za každou cenu, budeme klidně i zdržovat s rozehrou za cenu napomínání. První i druhý příklad sice pravidla neporušují, nicméně v druhém případě jsme ochotni chovat se tak, jak by se nám samým nelíbilo, neboť už čistě pohled na takovou situaci jasně značí, že to „není fér“.

Do jaké kategorie si čtenář situaci v otázce zařadí, je věc subjektivní. Pravidla ji dovolují, ale není náhodou, že se například poslední kola různých sportovních soutěží hrají v jeden čas, aby takovýto kalkul nebyl možný. 48% chlapců a 56% dívek se s takovou situací někdy setkalo, 16% chlapců a 14% dívek dokonce často. Třetina pak takové jednání nezaregistrovala.

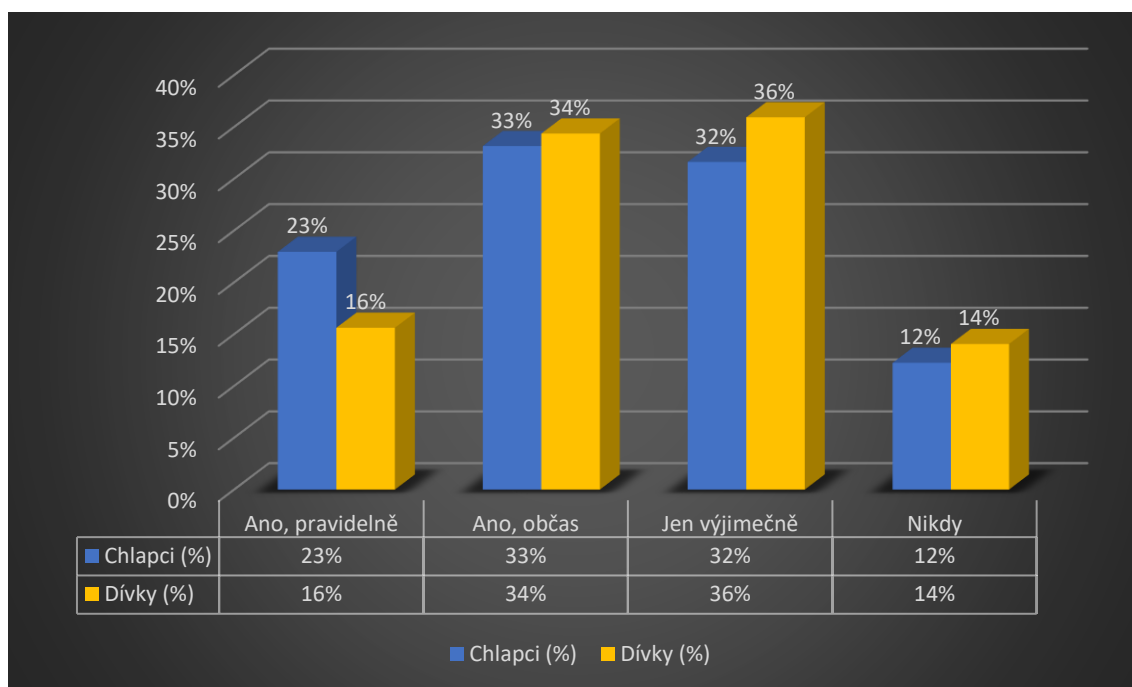
Otázka č. 10 Pokud byste se dostali do podobné situace, která je uvedena v předchozí otázce, záměrně byste prohráli?

Obrázek 8 – Kalkulace výhodnějšího soupeře, 2. část

Otázka č. 10 navazuje obsahem na předchozí otázku a zkoumá hypotetické chování studentů v takovéto situaci. Toto je jedna z otázek, kdy otázky nemusí být plně relevantní, neboť si někteří ze studentů takovou situaci zkrátka představit nedokáží a pouze předpokládají na základě svých přesvědčení, jak by se asi zachovali. Dohromady 149 chlapců (76%) a 48 dívek (75%) by se nejspíše tak nezachovalo. Přibližně jedna pětina všech dotazovaných by spíše prohrála a možnost *určitě ano* se vyskytla pouze u jedinců, konkrétně 7 chlapců a 4 dívek.

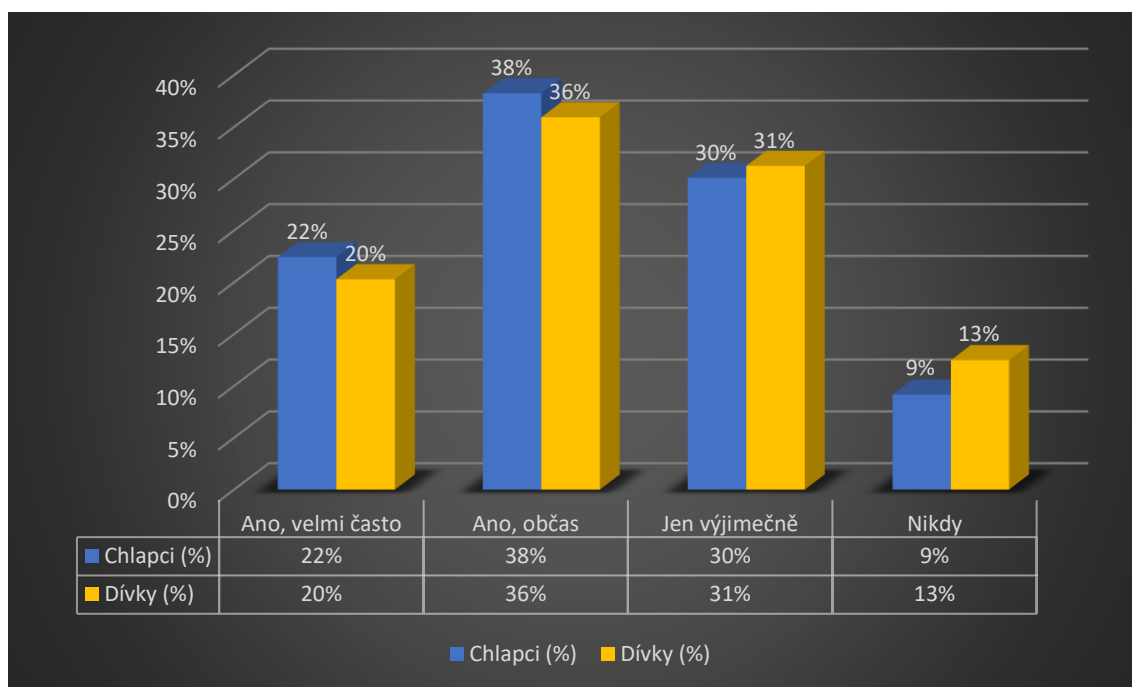
Otázka č. 11 Sledujete televizní sportovní přenosy?

Obrázek 9 – Míra sledovanosti televizních sportovních přenosů

Graf 9 znázorňuje, jak frekventovaně respondenti sledují sport v televizi. Pravidelně se dívá 23% chlapců a 16% dívek, což je třetí nejčastější odpověď. Toto je jeden z grafů, kdy se liší nejčastější odpověď mezi chlapci a děvčaty, ovšem jen s minimálními odchylkami. U chlapců se občas dívá 33% a výjimečně 32%, kdežto děvčata mají tyto odpovědi v opačném pořadí. Pouze 12% chlapců a 14% dívek se na sport nedívá vůbec, což nám dává solidní základnu 88% chlapců a 86% dívek, která se alespoň příležitostně na sport v televizi podívá.

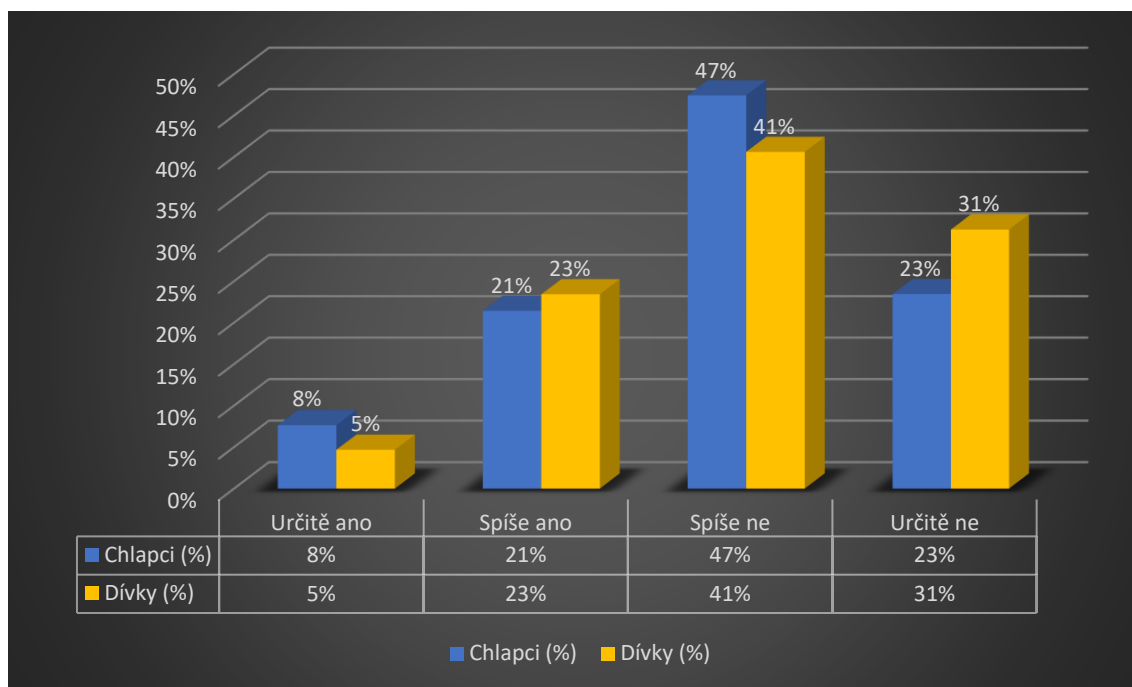
Otázka č. 12 Setkáváte se v televizi s neférovým jednáním?

Obrázek 10 – Neférové jednání v médiích

Opět jedna z otázek, která ve své odpovědi předpokládá souvislost s odpovědí minulé otázky, a grafy dosahují téměř stejných hodnot. Co podstatného z toho vyplývá? Na grafu je vidět, že s míra sledovanosti sportu v televizi odpovídá četnosti neférového chování. Tedy ti, kteří se dívají pravidelně, v televizi vidí neférové jednání častěji. Potvrzuje to tedy fakt, že v televizi se neférové jednání neobjevuje náhodně, nýbrž je časté a pravidelné. Občas se setkává 38% chlapců a 36% dívek, velmi často pak jedna pětina respondentů (22% chlapců, 20% dívek.)

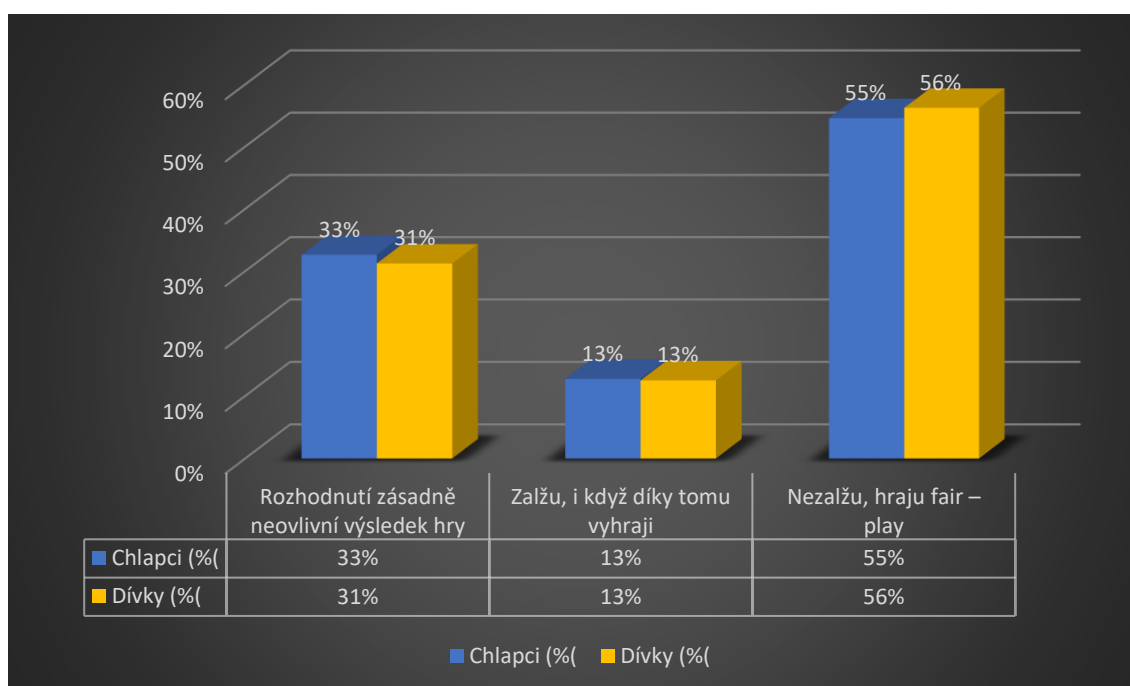
Otázka č. 13 Zalhali byste například při sportu o faulu nebo autu v případě, kdy ostatní daný přestupek nezpozorovali?

Obrázek 11 – Fair-play v „neviditelném“ momentu

Graf číslo jedenáct znázorňuje výsledky hypotetické situace, která cílí na morální jednání jedince ve chvílích, kdy získají výhodu ve hře nepovoleným způsobem, ať už se jedná o faul, aut, ofsajd apod. Jednoduše okamžik, kdy vím, že bych měl podle pravidel přestat hrát, ale ostatní si této situace nevšimli, a tak je pouze na mém vnitřním svědomí, jak se zachovám. Nejvíce chlapců (47%) i dívek (41%) by se v takové situaci nejspíše zachovalo férově, 23% chlapců a 31% dívek by určitě nezalhalo. Dohromady téměř jednu třetinu tvoří odpovědi kalkuluující s možností ano, z čehož můžeme usuzovat, že dvě třetiny žáků by se tedy pravděpodobně zachovaly férově.

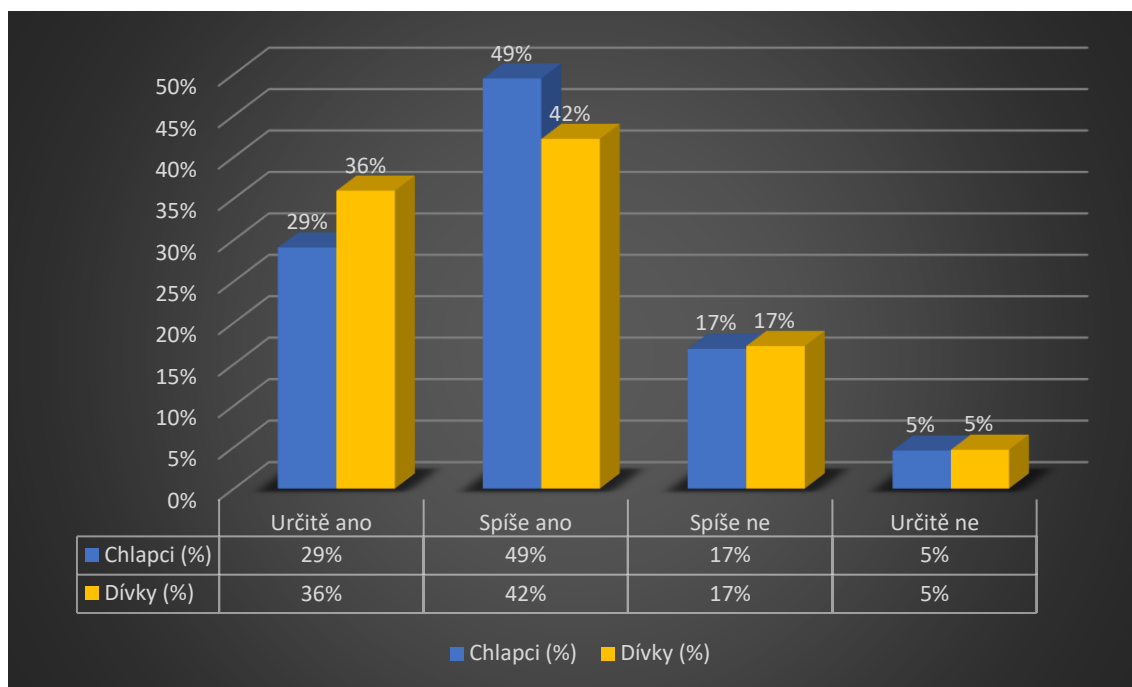
Otázka č. 14 Pokud bych zalhal, tak pouze v případě, že:

Obrázek 12 – Vážnost přestupku ovlivňující fair-play jednání

Otázka předpokládající odpověď ano z otázky předchozí ukazuje, že se přeci jen více respondentů přiklonilo ke lži, a to přesně 33% chlapců a 31% dívek v případě, že by jejich rozhodnutí zásadním způsobem neovlivnilo výsledek hry a 13% chlapců a 15% dívek by zalhalo, i kdyby se jednalo o rozhodnutí, které by celé hře určilo vítěze. Mezi 50 a 60 procenty jak dívek, tak chlapců, by nezalhalo, neboť hrají fair-play. Vidíme zde však tendenci přiklánět se k neférovému jednání, hodnotíme-li důležitost takového rozhodnutí. Což se nutí zamyslet nad tím, že studenti neberou pojem fair-play kvalitativně a jako celkový koncept, nicméně si jeho plnění a důležitost upravují dle vážnosti situace. Přirovnáme-li toto zhodnocení ke krádeži, lízátko by děti ukradly, televizi již ne. Tak jako tak je to krádež a stejně je to i s fair-play.

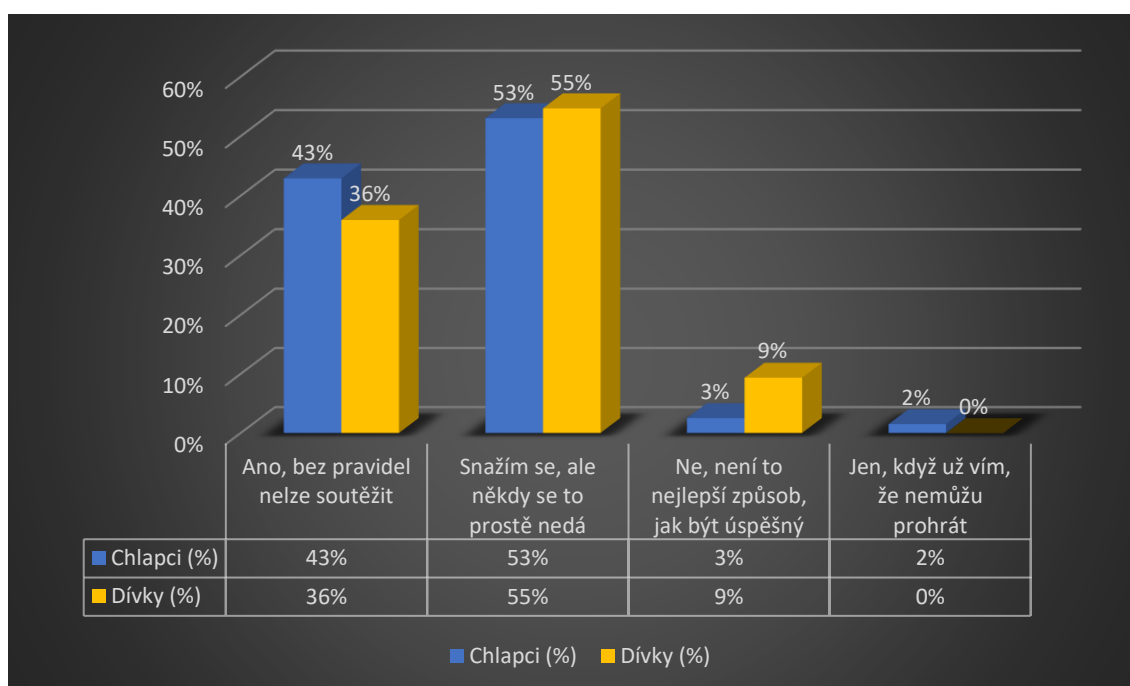
Otázka č. 15 Zachovali byste se v duchu fair-play v případě, kdy by to mohlo ohrozit vaši výhru?

Obrázek 13 – Fair-play v rozhodujících situacích

Zachovat se dle zásad fair-play v těch nejtěžších a nejmotivnějších momentech nemusí být pro jedince vůbec jednoduché, i přesto 29% chlapců a 36% dívek zcela jistě tyto zásady neporuší, ani když jde o vítězství. Tak trochu otevřenou volbu mezi spíše ano a spíše ne by volilo 66% chlapců a 59% dívek, u kterých by pravděpodobně reálné chování otestovala až daná situace. Často se v dotazníku k této otázce objevovaly i komentáře, kde respondenti doplňovali, že nejspíše něco mezi spíše ano a spíše ne, ale že neví. Přesvědčených, že by určitě udělali cokoliv pro výhru, bylo pouze 5%, což je pozitivní malé číslo.

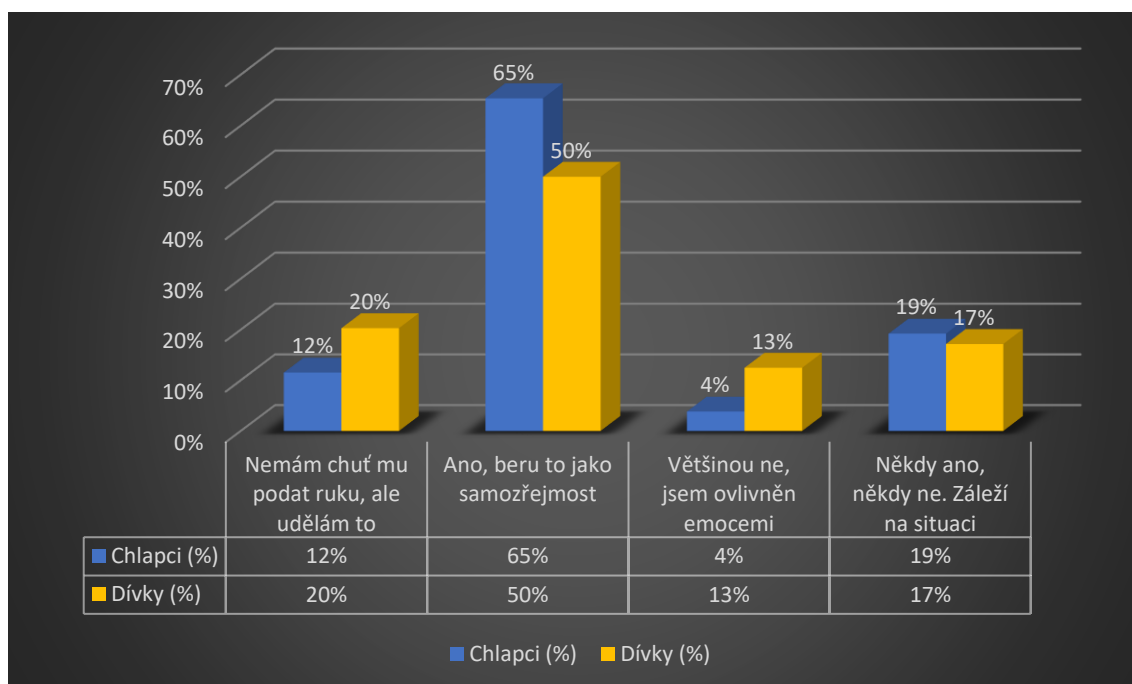
Otázka č. 16 Bojuji čestně a podle pravidel.

Obrázek 14 – Čestný boj

Čestný a spravedlivý boj je jedna z vět, kterou slyšel každý již při prvních sportovních střetnutích. Ale přestože žáci vědí, jak by bylo správné se zachovat, činí opravdu tak? Nejčastěji se objevuje odpověď, že se žáci snaží bojovat čestně a dle pravidel, ale občas se objeví situace, kde je zkrátka poruší, a to téměř shodně u 53% chlapců a 55% dívek. Přes jednu třetinu, konkrétně 43% chlapců a 36% dívek opravdu bere čestný a spravedlivý boj jako dogma, které je nutné dodržovat a pouze několik málo procent by svolilo k určité formě „podrazu“, třeba i kvůli tomu, že to není nejlepší způsob, jak být úspěšný.

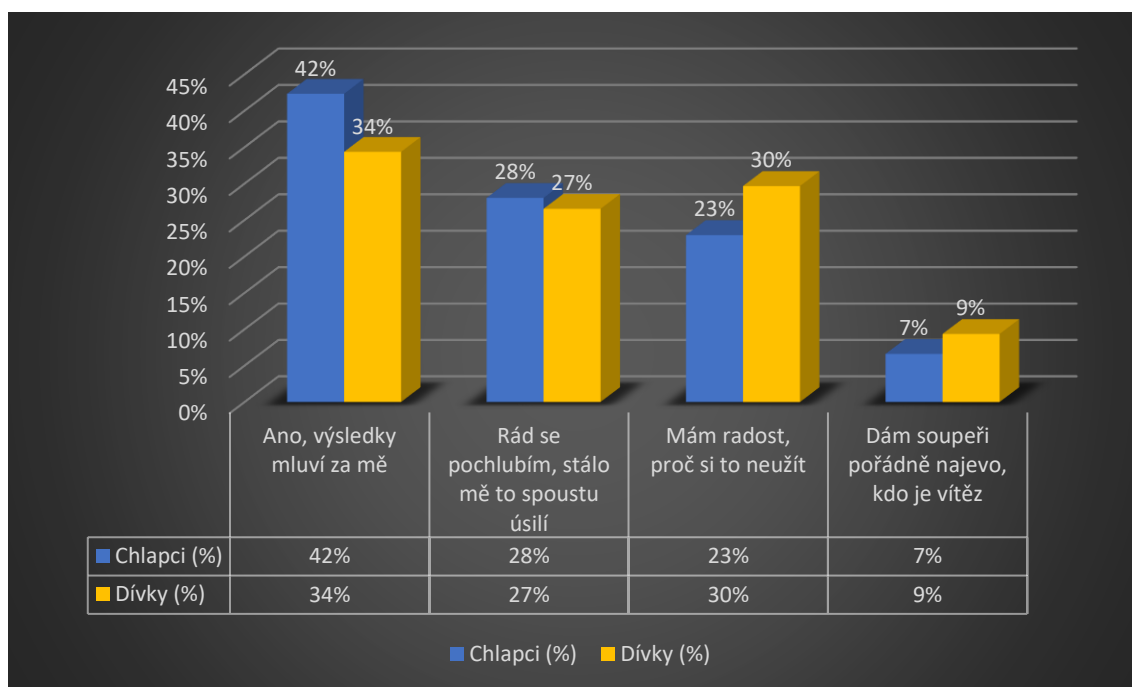
Otázka č. 17 V cíli nebo po zápase podám soupeři ruku, i když prohrají.

Obrázek 15 – Podání ruky soupeři po zápase

Emoce hrají ve sportu důležitou roli. I během tréninku či hodiny tělesné výchovy se přátelé dostávají do pozice soupeřů a protivníků, jež chceme porazit. Pokud zrovna nectíme pravý účel sportování, požitek ze hry, ale cílíme na výsledek, emoce jsou o to znatelnější a hlubší. Respektovat a ocenit snahu soupeře by však mělo být samozřejmostí a místo vzájemných urážek by mělo přijít smíření, pochvala za předvedený výkon a ze soupeřů se stát zase kamarády. To je bohužel ideální stav a v realitě stav rivality přetrvává mnohdy i do osobní roviny, nikoliv sportovní. Téměř dvě třetiny chlapců (65%) a 50% dívek bere podání ruky soupeři po utkání jako samozřejmost. Zbylé tři odpovědi vykazují podobnou četnost mezi sebou. Podat ruku, ale nemít na to chuť odpovědělo 12% chlapců a 20% dívek, 4% chlapců a 13% dívek je většinou tak ovlivněno emocemi, že ruku nepodá a 19% chlapců a 17% dívek v tom nemá jasno a záleželo by u nich na konkrétní situaci.

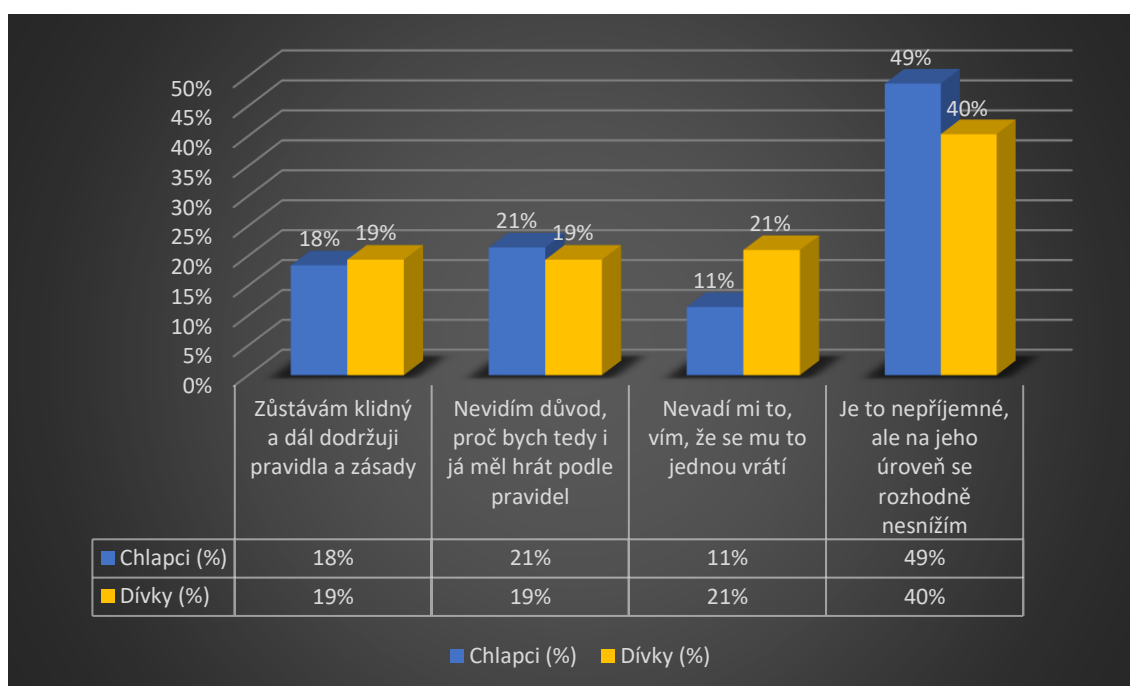
Otázka č. 18 Pokud vyhrávám, nechovám se nadřazeně

Obrázek 16 – Nadřazené chování při pozitivním průběhu hry

Otázka č. 18 řešila průběh sportovního klání s ohledem na vývoj a postavení momentálně vedoucího sportovce. Pokud poslední tři odpovědi sloučíme pod jednu kategorii, která vyjadřuje určitý způsob chlubení se výsledkem, dostaneme vysoké číslo – 58% chlapců a 66% dívek. Tito respondenti mají potřebu svůj výsledek ještě tzv. okořenit a ještě pomyslně ponížít soupeře více než pouze porážkou. Pouze 42% chlapců a 34% dívek pak uvedlo, že jejich výsledky už za vše vypovídají a nemají potřebu si dokazovat svoji nadřazenost jiným způsobem.

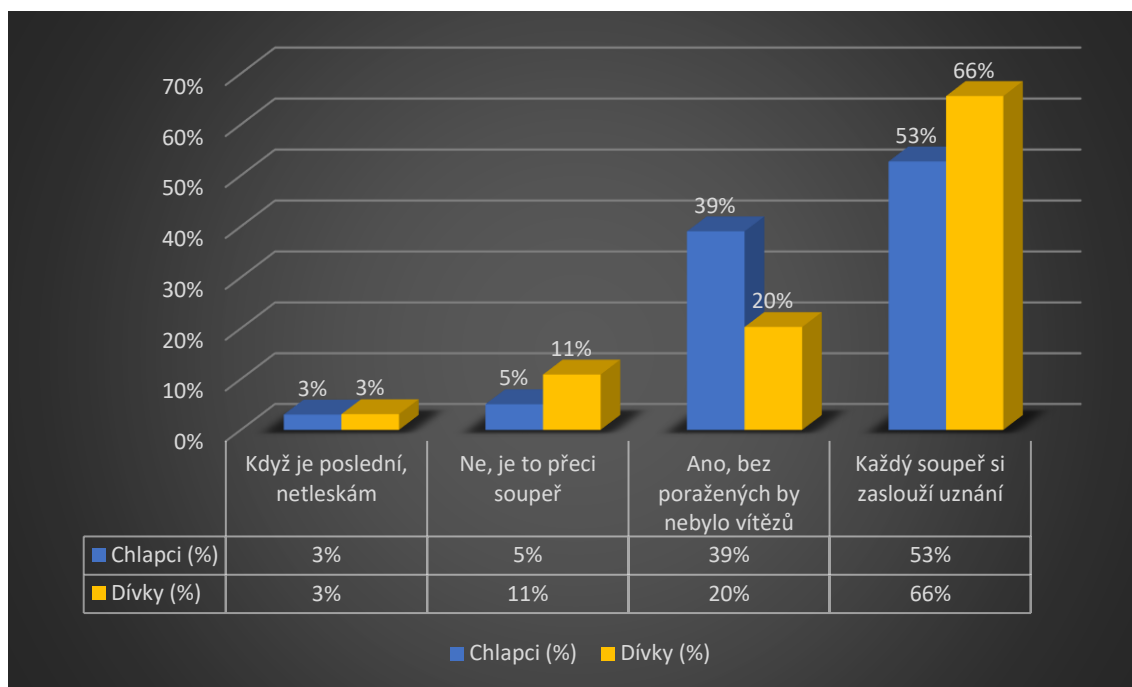
Otázka č. 19 Pokud se soupeř nechová fair-play

Obrázek 17 – Fair-play chování soupeře

Sociální chování je založeno na interakci s druhou osobou. Takové chování můžeme dělit například na verbální a neverbální, ale jakékoliv takové jednání ukazuje na naše aktuální emoční rozpoložení. V průběhu hry, kdy zápas bývá veliký, je někdy těžké se chovat tak, jak bychom v ideálním případě chtěli. Tato otázka řeší naše reakce v závislosti s neférovou hrou soupeře. Můžeme k ní přistoupit různými způsoby a děti v pubertálním věku mají velice často tendenci hodnotit svět okolo, ne uvnitř sebe. Největší zastoupení měla odpověď, že takové jednání je ze strany soupeřů nepříjemné, já se ale nesnížím na jeho úroveň – 49% chlapců a 40% dívek. Zbylé tři odpovědi – zůstat klidný, také podvádět a žít s pocitem, že boží mlýny melou, pak u dívek vyšly procentuálně téměř nastejno (20%), u chlapců byla jediná menší odchylka, když pouze 11% z nich uvedlo, že ví, že se jim to jednou vrátí a situaci tak s klidem přejdou.

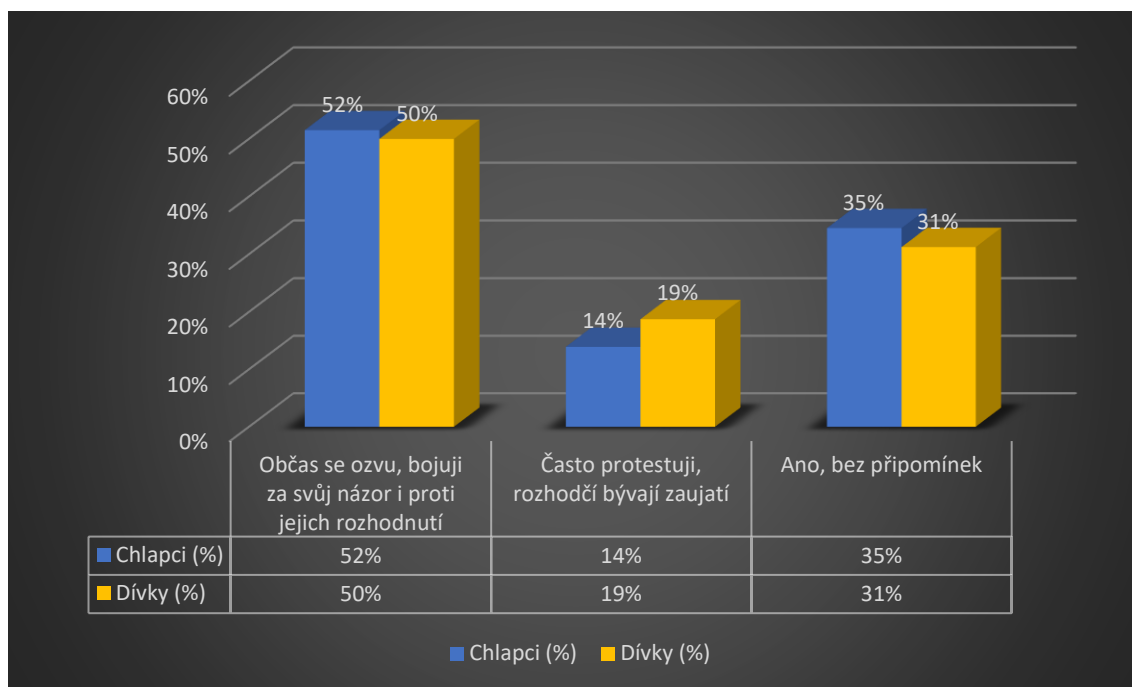
Otázka č. 20 Vážím si svého soupeře. I když není tak dobrý, zaslouží si uznání.

Obrázek 18 – Pocta soupeři

Uznání porážky či naopak poraženého je akt, který dává jasně najevo, co bylo ve hře či soutěži naším cílem. Je to známka toho, že soupeření již opravdu skončilo a člověk nadále nechová zášť či závist vůči druhému. Výrok „*každý soupeř si zaslouží uznání*“ označilo 53% chlapců a 66% dívek a jasně vévodil této otázce. Následuje známé rčení, že bez poražených by nebylo vítězů, který zakroužkovalo 39% chlapců a 20% dívek. Nutno podotknout, že tyto dva výroky se vzájemně nevylučují, respondent si pouze vybírá pro něj příhodnější formulaci. Ve výsledku tak pro poctu soupeři vyslovilo své ano plných 92% chlapců a 86% dívek, což je drtivé číslo. Zbýlých 8% pro chlapce a 14% pro dívky pak zaujímají odpovědi, že není třeba pocty, když soupeř je poslední a není místo pro poctu pro soupeře.

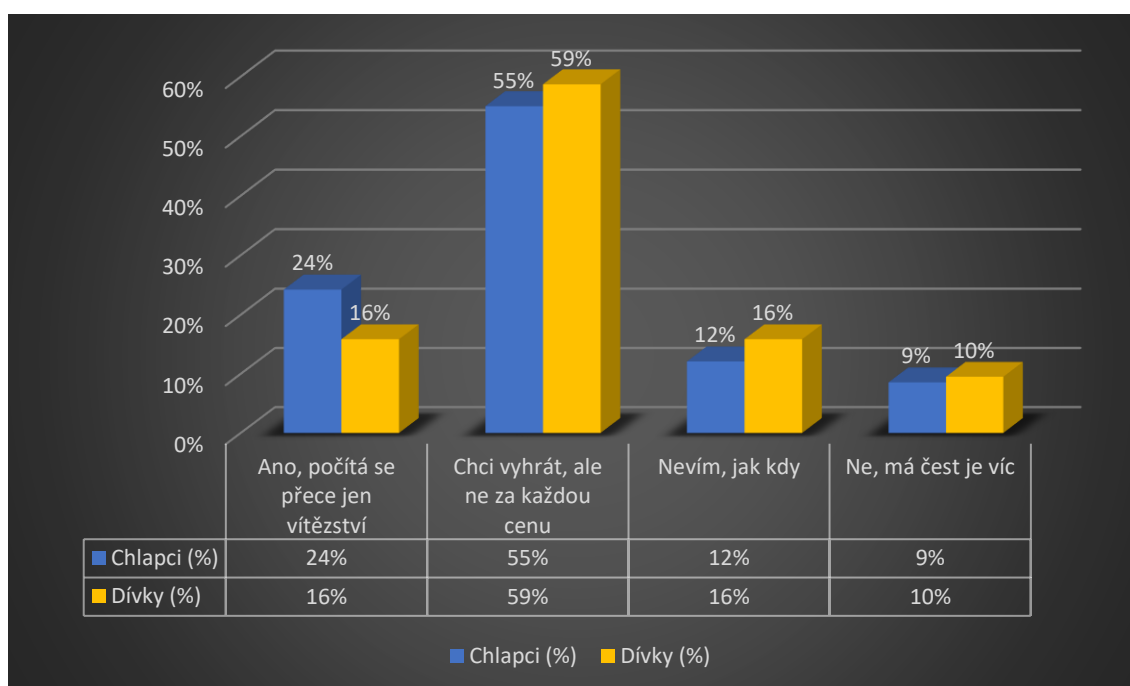
Otázka č. 21 Dodržuji pravidla hry, respektuji pokyny rozhodčích a organizátorů

Obrázek 19 – Respektování pravidel hry a rozhodčích

Emoce provázejí i další otázku, a to konkrétně týkající se dodržování pravidel hry a respektování pokynů rozhodčích a organizátorů. Nejvíce respondentů odpovědělo, že se občas ozvou proti rozhodčím a bojují za svůj názor i přes rozhodnutí rozhodčích. Odpovědělo tak 52% dotázaných chlapců a 50% dívek. Takže polovina studentů nemá problém se ohradit proti výroku rozhodčího, a když k tomu připočteme 14% chlapců a 19% dívek s odpovědí, že často protestují, protože rozhodčí bývají zaujatí, dostáváme se na číslo 66% chlapců a dokonce 39% dívek. Tito všichni neberou rozhodčího jako vykonavatele pravidel a nerespektují tak plně jeho postavení. Na tuto problematiku je třeba dívat se dvěma pohledy – prvním, kdy žáci přijímají výroky rozhodčího, druhým, kdy se proti němu vyhrávají. Na jednu stranu není problém v tom, že si žáci potřebují ujasnit, proč se vlastně daný přestupek píská, nicméně pokud tyto otázky jsou stále a časté, nejenže to narušuje plynulost hry, ale zároveň dává pocit ostatním, že se s rozhodčím takto může bavit každý. A například u dětí v období před nástupem puberty, je tato hypotetická otázka „*co kdyby?*“ velikým lákadlem. Hra by se tak změnila v diskuzi, pokud by na ni rozhodčí přistoupil. Jedna třetina tázaných (35% chlapců a 31% dívek) pravidla a rozhodčího bezpodmínečně respektuje.

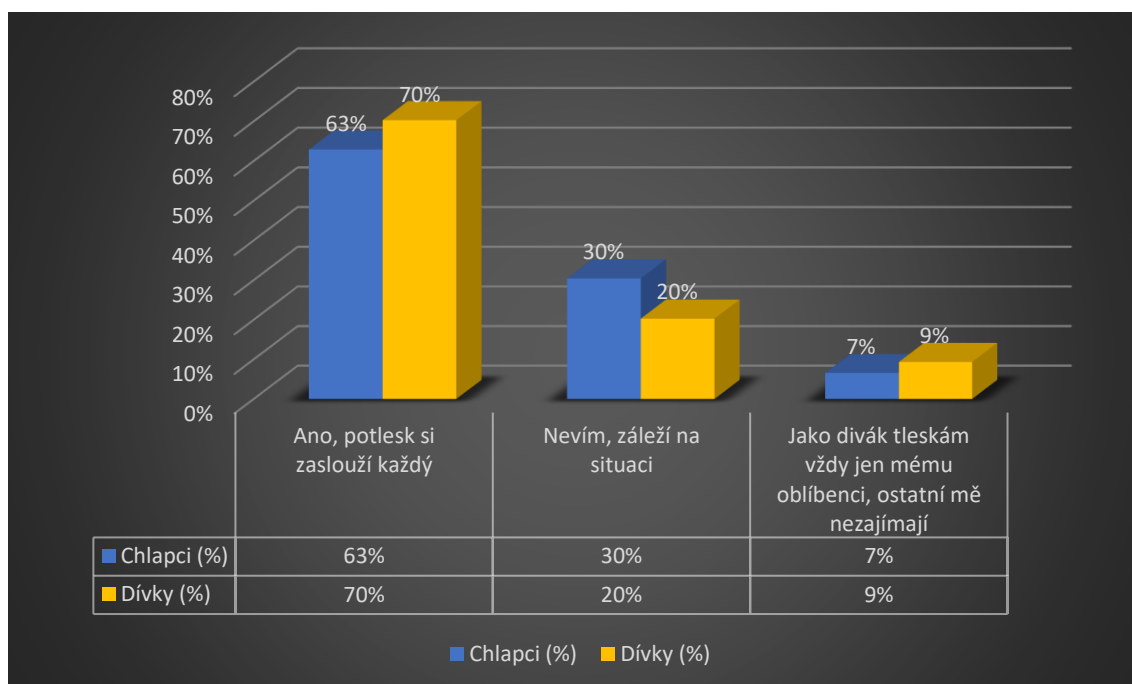
Otázka č. 22 Chci vyhrát za každou cenu

Obrázek 20 – Touha vyhrát za každou cenu

Touha vyhrát je hlavním hnacím pohonem soutěžících a výsledek hry je pro ně nejlepším měřítkem úspěšnosti. Přesto nejvíce studentů (55% chlapců a 59% dívek) odpovědělo, že samozřejmě vyhrát chtějí, ale nejsou kvůli tomu ochotni podstoupit cokoli. Odpověď, že má čest je víc než porušení pravidel, podporuje výše zmíněnou a zakroužkovali ji 9% chlapců a 10% dívek. V tomto ohledu nám tedy čistě negativní vychází 24% chlapců a 16% dívek, u kterých je vítězství jediné, co se počítá. Zbylí dotazovaní nejsou přesvědčení ani o jednom z uvedených chování v dané situaci a odpověděli tak neutrálně, že neví (12% chlapců a o 7% více dívek).

Otázka č. 23 Diváci jsou součástí soutěže, povzbuzují všechny soutěžící

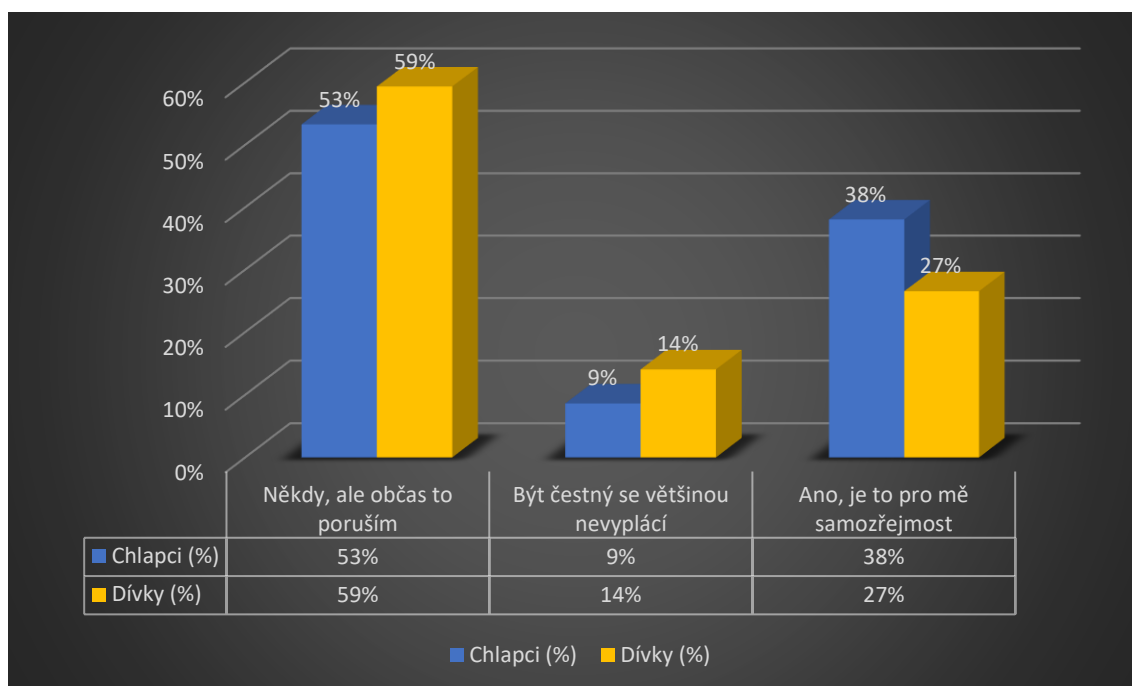

Obrázek 21 – Diváci jako součást sportu

Sportovní diváctví je fenoménem dnešní doby, což můžeme demonstrovat například na sledovanosti olympijských her. Existují sporty, kde diváctví je čestné, ale bohužel i sporty, kde mezi týmy a jejich příznivci panuje nesnášenlivost až nevráživost. Přesto na středních školách situace nevypadá nijak zle. Plných 63% chlapců a 70% dívek je přesvědčeno, že potlesk si zaslouží každý a vzdáváme mu tak hold za jeho výkon. Neutrální postoj, s ohledem na situaci zaujalo 30% chlapců a 20% dívek a jen malá procenta (7% chlapců a 9% dívek) se objevila u odpovědi, kdy tleskáme pouze svému oblíbenci, a ostatní nás nezajímají.

7.1.3 Tematická oblast III – Závěrečná část

Otázka č. 24 Hraji čestně nejen na hřišti, ale chovám se tak i ve škole a doma

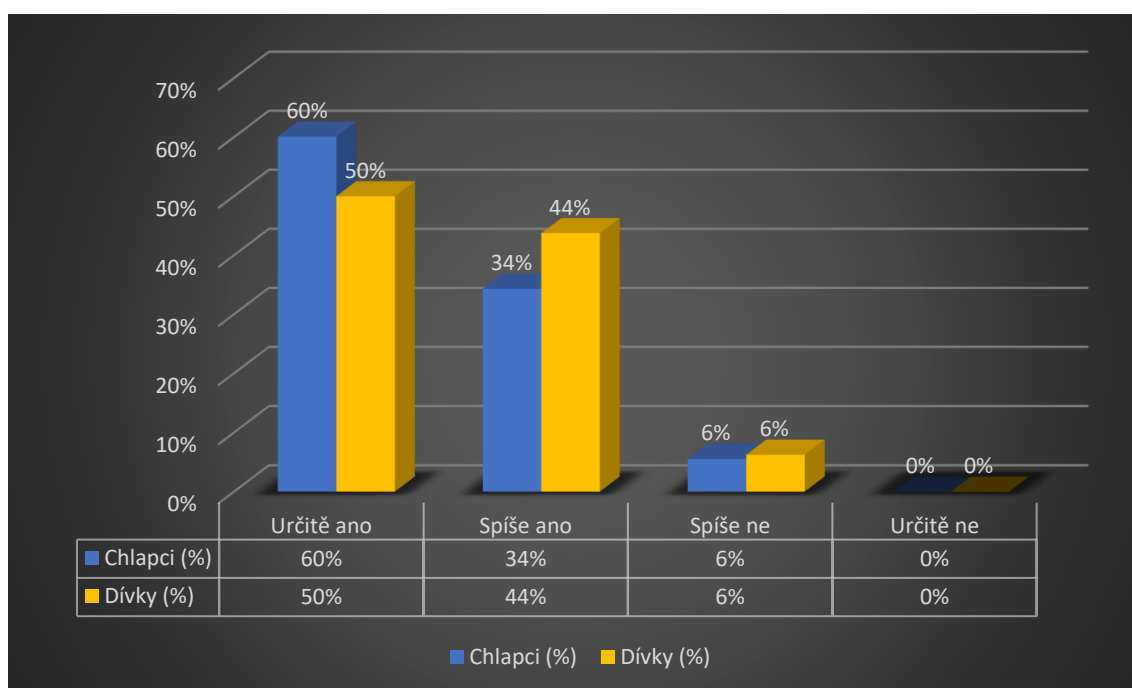
Obrázek 22 – Čestné chování ve sportu i společnosti

Jedna z nejdůležitějších otázek dotazníku, neboť jedním z cílů diplomové práce je najít souvislost v chování studentů fair-play jak na hřišti, tak v životě. Tedy čestný, spravedlivý přístup, něco jako neměnný princip, který dodržujeme, ať se děje, co se děje. Dle vyplněných dotazníků 53% chlapců a 59% dívek se zřejmě snaží férovost ve svém životě dodržovat, ale občas to poruší. Tento výsledek je velice důležitý, a ukazuje nám, že přes polovina dotazovaných je tak pro nás vlastně nečitelná a nepředvídatelná, neboť od nich nemůžeme čekat stále stejné vzorce chování, záleží u nich na různých proměnných a to je veliký problém. Je to něco, jako když je učitel nevyzpytatelný, žáci nevědí, kdy mohou dostat písemku, z ničeho nic se rozhoduje, že bude zkoušet atd. Tedy pro to, abychom ve společnosti mohli předpokládat určité vzorce chování, museli bychom mít populaci, která se chová stále stejně. Buď tedy stále hraje nefér, anebo fair-play dodržuje vždy a všude. Jenomže nejsme populace robotů a naše činy a myšlenky se žádným takovým principem neřídí. Ano, máme sice pravidla a zkušenosti, dle kterých a na základě kterých jednáme tak, jak jednáme, ale nikdo nedokáže předpovědět, jak se dotyčný v dané chvíli zachová. Vše co můžeme, je spekulovat. Kam tím mířím? Je důležité si ve své hlavě stanovit, jak na určité situace budeme reagovat a je pouze na nás,

zda ctíme hodnoty fair-play. Když už se ale tak rozhodneme, měli bychom tak činit za všech okolností – viz osud Sokrata.

S výrokem být čestný se většinou nevyplácí, souhlasí 9% chlapců a 14% dívek. Tento vzorek můžeme zařadit mezi utilitaristy, kteří neřeší, zda čin je správný, nicméně zda užitek z daného jednání je co nejširší. Stejně tak můžeme nalézt přirovnání k poslední odpovědi, která by se dala označit za Kantovu etiku. Odpověď „Ano, je to pro mě samozřejmost“. Se zaměřuje pouze na etický princip jednání, již se neohlíží, jak jednání dopadne. Ale panuje určitý předpoklad, že budeme-li se chovat správně, měli bychom z toho mít nejspíše nějaký druh požitku či formu spravedlnosti. Důležité je však nedívat se k cíli, ale k principům jednání.

Otázka č. 25 Myslíte si, že je důležité dodržovat ve sportu i v životě fair-play?

Obrázek 23 – Důležitost fair-play v životě

Poslední uzavřená otázka dopadla velmi optimisticky. Myšlenku, že je určité důležité dodržovat fair-play ve sportu i v životě, sdílí 60% chlapců a 50% dívek. Naklonění k ní jsou i ti, kteří odpověděli „spíše ano“ – 34% chlapců, 44% dívek. Symbolicky tedy naprosto shodně – 94% chlapců i dívek si myslí, že dodržovat fair-play je jak v životě, tak ve sportu, důležité dodržovat. Pouze 6% dotázaných (dívek i

chlapců) uvedlo, že ho spíše není důležité dodržovat a možnost určitě ne nezvolil vůbec nikdo.

Otázka č. 26 Pokud ano, proč je to důležité?

Zde byly odpovědi velice podobné a točily se kolem stejných premis. Hodně žáků na tuto otázku zároveň vůbec neodpovědělo, a pokud, tak stručně. Tato otázka tedy příliš zjištění nepřinesla, i když přeci jen výjimky se našly. Řádky zely prázdnotou i přesto, že respondenti v přechodí otázce uvedli, že je důležité fair-play dodržovat. Závěrem z takovýchto odpovědí tedy může být fakt, že studentům nečiní problém vybrat ano – ne, ale nalézt důvody, proč ano nebo proč ne. Na druhou stranu je to i problém otevřených otázek, které studenti nemají v oblibě už jen z důvodu, že se musí rozepisovat.

Pokud ano, proč je to důležité?

- *„V životě je spousta nespravedlností, které nemůžeme ovlivnit. Proto se snažme chovat férově, co nejvíc to jde, abychom počet nespravedlností eliminovali.“*
- *„Aby se k nám ostatní lidé taky chovali férově.“*
- *„Svět bude mnohem lepším, klidnějším a příjemným místem.“*
- *„Je to život. Ve škole občas podvádím, ale ve sportu nikdy. Když vyhrát, tak férově.“*
- *„Je to důležité z důvodu, že jsou dané nějaké hranice a člověk by je neměl porušovat jak ve sportu, tak v osobním životě.“*
- *„Dodržovat nějaká pravidla je důležité, jinak by byl ve světě ještě větší chaos, než je.“*

Otázka č. 27 Proč je podle Vás důležité mít nějaké vzory?

Podle odpovědí byla tato otázka pro respondenty tou nejtěžší. Mnohokrát se objevila odpověď „nevím“ a mnohokrát se neobjevila vůbec. Mít vzor v životě nebo nemít? Existují dva nejčastější pohledy, které jsou protikladné. Prvním z nich je, že vzory potřebujeme, abychom měli ke komu vzhlížet a mohli ho tak následovat ve snaze, že jednou dosáhneme toho, čeho on. Druhým pak názor, že vzory nás brzdí a jejich sledování brání rozvíjení vlastní osobnosti, neboť jsme tolik okouzleni a zaneprázdnění tím, čeho dosáhli či co vymysleli druzí, že sami zůstáváme stát na místě.

Proč je podle Vás důležité mít nějaké vzory?

- „*Pomáhá nám vědět, čeho bychom chtěli dosáhnout a v co věřit...*“
- „*Protože si pak můžeme říkat, že i my můžeme být jednou úspěšní.*“
- „*Abychom mohli mít svoje cíle, kterých chceme dosáhnout.*“
- „*Není. Pokud má někdo vzor, tak půjde životem v jeho stínu. Když někdo obdivuje legendu, tak se z něj nikdy legenda nestane.*“
- „*Tak ze začátku, když začnete dělat nějaký sport, vám dávají motivaci se stále zlepšovat a posouvat se dál. V pozdějším věku moc vzory už nemam, ale беру si z lidí spíše inspiraci, než že by to byl vzor.*“

Otázka č. 28 Vyjmenujte 3 Vaše největší vzory

Vzor je pro člověka někdo, kdo většinou vyniká v určitém oboru. Tím, že dotazník byl zaměřený hlavně na sport, byli studenti „*přednastaveni*“ myslet ve sportovní tématice a sportovců se tak objevilo nejvíce. Nejúspěšnější sportovci často bývají uctíváni za předvedené výkony a stávají se díky tomu nesmrtelnými, nicméně to, jací jsou v obyčejném životě, jaké mají charakterové vlastnosti, už není vždy tak známo. Je to škoda, protože inspiraci bychom si měli brát především v přístupu a často i v médiích vidíme, že sportovci bývají zvýhodňováni jen kvůli svému postavení. Nutno však říci, že se nejedná jenom o sportovce. Proto nejefektivnější by bylo, kdyby lidé opravdu měli vzory v chování, ne v úspěších.

Přesto se objevilo v dotaznících mnoho oborů a jejich představitelů a velice často se také objevovali zástupci z rodiny – otcové, matky a prarodiče, takže děti stále mají vzor ve svých předcích. Mít vzory z rodiny, jakožto primární socializační skupiny, která je dítěti nejbližší je navíc i ontogeneticky podmíněné. Mezi častější odpovědi se ještě vešli trenéři respondentů v jejich sportovních odvětvích.

Vyjmenujte 3 Vaše největší vzory:

- *Hokej – Alexander Ovechkin, Jaromír Jágr*
- *Fotbal – Cristiano Ronaldo, Lionel Messi*
- *Tenis – Roger Federer, Rafael Nadal*
- *Cyklistika – Jaroslav Kulhavý*
- *Formule 1 – Michael Schumacher*
- *Biatlon – Gabriela Koukalová*
- *Umění – Pablo Picasso, Karel Čapek, Franz Kafka, Lucie Bílá*

7.2 Výsledky a diskuze přímého pozorování

Přímé pozorování má svá úskalí, ale i své výhody. Pokud totiž studenti nevědí, že jsou pozorováni, výsledky často odpovídají realitě. U dotazníku sice zjistíme preference respondentů, nicméně to bývají hypotetické situace, které neprověřují konání v akci. Přímé pozorování je zároveň časově náročnější a obtížnější na zpracování.

V hodinách TV byly navozovány situace, které si žádaly kritické zhodnocení a následné rozhodnutí žáka. Při těchto situacích bylo chování žáků učitelem pozorováno.

Jednalo se o tyto situace:

- Nepísknutí faulu
- Nepísknutí míče v zámezi
- Nepísknutí přešlapu
- Nepísknutí kroků
- Neuznání gólu, koše či bodu
- Nepísknutí hráče v síti
- Zdánlivé nepovšimnutí si nadávek či posměšků
- Chování jedince po obdrženém / vstřeleném gólu, koše či bodu
- Chování jedince po vyhraném / prohraném utkání

Výsledky pozorování – tendence č. 1

Mladí lidé v pubertálním věku (což se týká právě sledované skupiny) mají největší tendenci svalovat vinu na druhé a vlastní vinu si nepřipouštět. V emotivních momentech žáci jako první hledali chybu u druhých. Chybu typu: „*Pane učiteli, to on!*“, „*To není fér, on fauloval!*“ apod. Tato tendence značně ovlivňovala chování žáků. Místo toho, aby se zamysleli nad svým jednáním, bylo pro ně jednodušší hledat vinu v okolí. Když se pak žáci sami přiznali, že byli v zámezi, nebo ten gól neměl platit, byla to situace, kterou bylo nutno vyzdvihnout, hru pozastavit a daného žáka pochválit a znásobit tak efekt dané situace, neboť tyto situace přispívají k fair-play chování a žáci zkrátka musí vidět, že takové jednání je žádoucí a plyne z něho nějaký benefit. Zpočátku to může být takováto pochvala, později stačí zatleskání, pokývnutí hlavou či zdvižený palec, ale žáci musí cítit, že si takového jednání někdo všímá. Ne vždy se totiž férové jednání člověku vyplatí (z krátkodobého hlediska). Bez známek toho, že je takové jednání oceněno, by od něj žáci mohli jednoduše opouštět.

Výsledky pozorování – tendence č. 2

Druhá nejčastější tendence byl vnitřní rozpor žáka. Jednalo se o situace, kdy si uvědomili, že určitá situace byla za hranicí pravidel, ale hledali v sobě důvody přiznat se či ji zapřít. Motivace k takovému jednání může být různá. Můžeme hovořit o strachu ze spolužáků, kteří by jedinci za přiznání vynadali, strachu z toho, že učitel nejspíše přestupek viděl a pokud se nepřiznám, budu za podvodníka anebo čistě z nejistoty, zda se zachovat fěr nebo ne. Na každý pád, jedno měla tato situace společné. Jednalo se o žáky, kteří neměli vyhraněný názor na férové jednání a záleželo na konkrétní situaci – na okamžiku, důležitosti a míře přestupku.

Výsledky pozorování – tendence č. 3

Férové chování k jedinci se v hodinách měnilo v závislosti na složení týmů. Jednoduše řečeno, z přátel se stávali protivníci. Sport a pohyb je specifická oblast lidského života, při které se uvolňují endorfiny, ale také emoce a afekty. A v afektu se mnohdy chováme k lidem tak, jak bychom se v klidu nezachovali – což platí i pro přátelství.

Rozlišujeme zde dvě roviny. První, kdy během sportovní aktivity (vezměme příklad vybíjenou) žáci byli shovívaví vůči kamarádům a vybíjeli pouze ty, se kterými nemají dobré vztahy. Vybíjená je celkově sport, kde se – pokud není správná pedagogická intervence – může ventilovat vztek k druhé osobě a rovina sportovní zaniká v rovinu osobní. Nastaly tedy i situace, kdy od sebe přátelé stáli na dosah paže, ale raději vybíjeli přes celou tělocvičnu, než aby se šel posadit člověk, se kterým sympatizují.

V druhé rovině se setkáváme se situacemi, kdy se přátelé či třeba bratrská dvojice snaží vybit pouze a jedinečně toho druhého, bez ohledu, kde se zrovna nachází. Zášť či soutěživost se tak zaměřila na jednu osobu, což neprospívalo ani hře, ani aktérům.

Výsledky pozorování – tendence č. 4

Tendencí, která se také velmi často objevovala, bylo posmívání. Jedno z témat, které si žádá co nejcitlivější přístup a špatná intervence může vést v nejzazších mezích až k dlouhodobým traumatům jedince. Posmívání v průběhu i po skončení aktivit. Někteří jedinci ho vezmou s nadsázkou, pro jiné se stává noční můrou a bohužel adolescenti nemají takové sociální citění, aby včas pochopili, kdy takové jednání může ublížit. Takzvaní třídní šašci si z něho nic nedělali, ale tišší osoby a osoby stojící v kolektivu na okraji neměly častokrát daleko od pláče. Proto je třeba nepřecházet takové situace jen proto, že se nám je nechce řešit, ale naopak je řešit co nejdříve. Je na nás, zda si vybereme

konfrontaci mezi čtyřma očima nebo vysvětlení před celou třídou, ale nějaký zásah být musí. A je i na pedagogovi, aby svým jednáním napomáhal těmto studentům se lépe začlenit do kolektivu – ať už tím, že občas nebudou týmy vybírat žáci, ale pedagog, aby tento student nezůstával ve výběru stále poslední nebo tím, že mu zadají nějaký úkol, kterým si může pootevřít vrátka mezi ostatní. Tak jako v ostatních životních situacích ale platí, že daný jedinec musí chtít sám.

8 Závěry

8.1 Závěry výzkumné části práce

Cílem práce bylo zjistit, co pro studenty znamená pojem fair-play při sportovní činnosti, a jak ho propojují s čestným chováním v každodenním životě na základě výsledků dotazníkového šetření a následného pozorování při situacích, které si vyžadují určité morální dilema. Bez spojení teorie s praxí by tato práce vlastně neměla smysl. Je mnoho studií, které se zaměřují na teoretické stránky věci, ale pojem stránky je přesný. Nikdy to totiž není celá realita. A pokud jsme v dotaznících měli otázky cílené na chování v různých situacích, je třeba je opravdu simulovat ve výuce a vyhodnotit, zda to, co je na papíře, odpovídá skutečnosti.

Ve většině případů bylo zpozorováno, že žáci se mají tendenci vidět v lepším světle. Je to typická lidská vlastnost a souvisí s naším egem. Zkrátka chceme, abychom v očích společnosti vypadali lépe. Někteří žáci možná pochopili test jako zkoušku, jestli zodpovídají na to, co by se asi v očích společnosti mělo dělat, nikoliv jako anonymní dotazník. Někteří zase odpovídali tak, že si obsahově propojené otázky odpovědí odporovaly, což zajisté snižuje procentní relevantnost výsledků, ale na druhou stranu se našlo mnoho respondentů, kteří se nebáli napsat svůj názor (někteří uváděli i konkrétní osoby) a dotazník byl pro ně nejen možností se vyjádřit, ale zároveň ze sebe „shodit“ určité břemeno, se kterým se tahali, a které by nahlas neřekli.

V práci byly položeny dvě výzkumné otázky a na základě dotazníkového šetření a přímého pozorování doplněného o rozhovory s žáky budou následně vyhodnoceny.

Výzkumná otázka č. 1 – Jak studenti chápou pojem fair-play ve svém životě?

Ukazuje se, že fair-play je opravdu vnímáno hlavně v souvislosti se sportem, což byl i předpoklad. Velká část respondentů přemýšlí nad férovým jednáním pouze v tělocvičně či na hřišti, ale dle výsledků dotazníku by bez váhání opsali písemku či používali taháky. Právě toto přesvědčení provází celou práci. Studenti by na jednu stranu chtěli být fér a ve svém životě upřednostňovat čestný a spravedlivý přístup, neboť jak sami uváděli – „*bez fair-play by byl ve světě ještě větší chaos, než je*“, ale na druhou stranu by si situace, kdy se férově zachovat nejradši určovali sami. Sami si řekli, tady se férově chovat budu, tady nemusím. Dvojí metr platí v dospívající osobnosti vlastně všude. Vždyť děti stále vyčítají dospělým, a ve škole je to o to markantnější, co všechno přeci můžou, a jaká mají práva, ale už se distancují od svých povinností.

Pokud se má něco změnit, je třeba jít příkladem dětem už od dětství a i dospělí musí mít navyklé stereotypy na konkrétní situace. Ale jde se chovat ve všech situacích stejným způsobem? Jak bylo v práci již výše zmíněno, lidé nejsou roboti, aby to takto fungovalo, proto je třeba alespoň takovéto situace minimalizovat u sebe, pokud je chceme i od dětí.

Závěr výzkumné otázky tak zní, že děti chápou, co je to fair-play, a ať už si pod pojmem představují rozličné definice, mají společný základ. Ale přesto, že vědí, co pojem znamená, a vědí, že by bylo správné, kdyby se tak chovali, tak nemají potřebu zapřemýšlet nad tím, že by se tak i chovat mohli. Hodně z nich přikývne, že rozumí, ale rozumět je něco jiného, než činit. Koneckonců bylo to vidět i na reálných situacích, které neodpovídaly jednotlivým výsledkům v dotazníku. Jednalo se především o tyto otázky:

- Otázka č. 13 – Zalhal byste například při sportu o faulu nebo autu v případě, kdy ostatní daný přestupek nezpозorovali?
- Otázka č. 14 – Pokud bych zalhal, tak pouze v případě, že:
- Otázka č. 16 – Bojuji čestně a podle pravidel
- Otázka č. 18 – Pokud vyhrávám, nechovám se nadřazeně
- Otázka č. 24 – Hraji čestně nejen na hřišti, ale chovám se tak i ve škole a doma

Všechny výše zmíněné otázky mají společné, že respondenti uváděli odpovědi pozitivnější (ku prospěchu fair-play), než v realitě.

Výzkumná otázka č. 2 – Je rozdílné chápání fair-play mezi chlapci a děvčaty?

Předpoklad byl takový, že v určitých situacích se názory chlapců a děvčat lišit budou, ale nebude to rapidní rozdíl. Světy obou pohlaví jsou odlišné jako den a noc a přesto se vzájemně k životu potřebují. Ve školní tělesné výchově bývá zpravidla první stupeň jedna cvičební skupina, od druhého stupně výše jsou diferencované rozvrhy na TV pro chlapce a dívky. Tyto dva světy se tak v hodinách nestřetávají a mohou být pozorovány odděleně. Pouze v případech, kdy docházelo k nuceným změnám ve výuce (suplování, spojování skupin) se může pozorovat vzájemné působení a je nutno říci, že převážně chlapci se v přítomnosti děvčat chovali odlišně, než v klasické hodině. Jednalo se především o předvádění se, zdánlivě větší míru autority a překvapivě i větší agresivitu a to i k druhému pohlaví.

Výsledky dotazníků hovoří překvapivě velice shodně ve většině otázek. U téměř všech otázek byla největší procenta u stejné odpovědi, popřípadě byl rozdíl mezi dvěma odpověďmi, nicméně buď to byly odpovědi, které se vzájemně nevylučovaly nebo to byly odpovědi, které náležely do stejného spektra. Jinými slovy se jednalo například o

odpovědi „ano“ a „spíše ano“. Tedy rozdíl byl nanejvýše v míře přesvědčení, ale ne v naprosto protikladné tendenci. Pokud vybereme otázky, ve kterých byly největší rozdíly, pak to byly rozdíly v řádu jednotek procent, což bereme ne za nepodstatné, ale takřka i nutně dané vzhledem k odlišnosti hodnotových žebříčků respondentů.

Co se týče reality, zde už jsou rozdíly patrnější. U dívek se stávalo mnohem častěji, že v situaci, která vyústila v neúmyslné ublížení jedné z nich (rána míčem, vražení loktem atd.), k postižené spolužačka přiběhla a omlouvala se za své chování, i když leckdy nebylo za co, neboť se jednalo například o nepozornost postižené a ne vinu druhé osoby. Naopak chlapci v takovémto momentu nabídli omluvu druhému v menší kvantitě, a to i tehdy, když jeho vina byla jasně prokazatelná a k ublížení došlo porušením pravidel. Na druhou stranu, kolektiv chlapců bývá hodnocen jako tvrdší, ale zároveň férovější. Kolektiv dívek pak jako na pohled milejší, ale zato uvnitř tak zamotaný, že se jednotlivé vlivy a viny těžko rozplétají. Pozorování tento názor potvrdilo, kluci opravdu byli agresivnější, ale zase si vyříkali vše hned a na rovinu.

Závěrem druhé výzkumné otázky je tvrzení, že na základě dotazníkového šetření a přímého pozorování chlapci a dívky chápou úlohu férového, čestného a spravedlivého jednání ve svém životě podobně, bez rozdílu pohlaví. Liší se však jednotlivci z obou genderových skupiny, kteří mají proměnlivé zásady chování ve stejných situacích, a tudíž nelze generalizovat jakékoliv tvrzení s obecnou platností. Na základě dotazníkového šetření můžeme potvrdit, že dívky se na fair-play dívají velice obdobně jako chlapci, ovšem velké procento respondentů má férové chování zafixované pouze se sportovní činností, na každodenní život již nemají potřebu ho aplikovat. Podložit to můžeme i počtem vzorů z poslední otázky dotazníku, kde osoby ze sportovního odvětví naprosto převálcovaly všechny ostatní. Vypovídá to tak o smýšlení respondentů, kteří při větě: „*Vyjmenujte 3 Vaše největší vzory.*“ automaticky přemýšleli nad sportovci.

8.2 Doporučení pro teorii

Na základě výsledků je patrné, že téma práce je aktuálním problémem a situace na školách, kde byl výzkum prováděn, není ideální. Povědomí o fair-play panuje, dodržování bohužel pokulhává. Není to však jen o situaci na školách, ale celkový stav společnosti v České republice, neboť na základě vlastních zkušeností v některých zahraničních zemích je pro studenty nemyslitelné pomyšlení na podvod ve škole. Rozdílná situace je tedy v příčinách jednání. Správné je takové chování, kdy nepodvádíme, protože víme, že

je to špatné. Výsledky dotazníku naznačily, že žáci nepodvádí ze strachu o odhalení, nikoliv z morální stránky.

Otázka pak zní, co s tím? Jak tedy posunout tuto morální oblast na vyšší úroveň? Samozřejmě pro relevantnější výsledky by bylo vhodné zkoumat větší soubor respondentů, ideálně z každého kraje České republiky, neboť výsledky získané z jednoho či dvou krajů mohou dopadnout velice rozdílně v té či oné oblasti. Relevantnost bychom mohli zvýšit i konkrétnějším dotazníkem a dlouhodobým pozorováním, doplněným o rozhovory mezi čtyřma očima a psychologickou analýzu jednání. Zároveň ke zjištění stavu celé společnosti by bylo třeba zkoumat populaci napříč generacemi, ve všech stádiích vývoje. Žáci středních škol jsou pouze výsečí, která sice naznačuje stav problematiky, avšak popudy takového jednání můžeme zjistit sledováním mladšího vzorku, stejně tak následky jednání zjistíme pozorováním dospělé populace. Bez onoho pozorování je to pouze naše domněnka nepodložená důkazy. Závěr doporučení pro teorii, tedy jak pokračovat či zkvalitnit práci tak zní:

- Zvýšit počet respondentů.
- Výzkum provádět na celém území ČR.
- Zkoumat všechny věkové skupiny.
- Zkoumat problematiku více metodami.

8.3 Doporučení pro praxi

Výsledky naznačují, že je třeba důsledněji řešit chování studentů. Situaci můžeme přirovnat jako k léčbě pacienta. Dle dotazníků se studenti nyní nacházejí v oblasti sekundární léčby, nicméně chceme-li být co nejučinnější, musíme více usilovat a o primární léčbu – tedy prevenci. Analýza dokumentů vedla k názoru, že by v rámci zkvalitnění výchovy k fair-play mohli častěji začleňovat informace o čestném chování. Takové zkvalitnění bychom mohli docílit pomocí přednášek významných osobností na sportovním poli, videi, informacemi o historii fair-play, ale nejučinněji by mohly působit krátká videa, která mapují a zachycují nějaký férový a čestný čin ve sportu, který vyžadoval velkou dávku empatie, časté jsou příběhy právě z Olympijských her. Jedním z příkladů může být gesto Gabriely Koukalové v roce 2016.¹⁰ I když jednání jedinci v tomto konkrétním příkladu nepřinese zlatou medaili, ale „pouze“ posun o jednu příčku,

¹⁰ Gabriela Koukalová je česká reprezentantka v biatlonu. V jednom ze závodů v sezóně 2016/2017 omylem při vyjíždění kopce zapříčinila pád německé kolegyně Miriam Gössnerové. V cíli na ni posléze počkala a nechala ji dokončit závod před ní, jako gesto omluvy.

důležitý je v příběhu právě akt přátelství. Gesto, že jí není jedno, co se na trati stalo a ukázka respektu vůči soupeřkám, pravidlům a celkový projev čestného sportovního ducha.

K prohloubení vzdělání o fair-play patří i situace, které leckdo přehlíží. Pokud se ze strany žáků objeví příklad takového chování, nesmíme ho brát jako samozřejmost, a pokračovat dál. Naopak, je potřeba se na okamžik pozastavit a ocenit takové jednání, aby studenti viděli, že takové jednání je žádoucí. Nebudou-li totiž dostávat o svém jednání zpětnou vazbu, proč by se stále dokola obětovali, když jim to přináší pouze negativa? Někdy stačí pouhé pokývnutí hlavy směrem k aktérovi, jako známku toho, že jsme takové jednání zaregistrovali a není nám lhostejné. Ano, ideální jednání by bylo bez jakékoliv vnější motivace, ale k ideálnímu stavu se musíme takovýmito krůčky nejprve přiblížit.

Shrnutím těchto doporučení je pak závěr, že ke zvýšení povědomí o fair-play by učitelé měli:

- Oceňovat a podporovat fair-play jednání.
- Prohloubit vzdělání o fair-play.
- Aplikovat principy fair-play i ve svém chování.
- Diskutovat s žáky o férovém chování.
- Zajistit přednášky se sportovními osobnostmi.
- Pouštět žákům audiovizuální ukázky s příklady čestného jednání.

Závěr

Práce se soustředila na chápání pojmu fair-play u studentů středních škol. V teoretické části byly poskytnuty informace o vzniku a vývoji fair-play a nastoleny informace k jeho pochopení, následně rozebrány dokumenty, které pozitivním způsobem pomáhají šířit myšlenky čestné hry a nakonec analyzovány Rámcové vzdělávací programy pro základní vzdělávání a pro gymnázia s ohledem na učivo a očekávané výstupy ve vzdělávací oblasti Člověk a zdraví, skrze které se výchova k fair-play ve školách realizuje.

Praktická část se skládala z metodologie a výsledků pozorování, které se realizovalo dotazníkovým šetřením a přímou výukou a každodenním kontaktem se studenty. Dotazník byl rozdělen na tři tematické části, ke každé uzavřené otázce je přiložen graf s komentovanými výsledky, otevřené otázky jsou vyhodnoceny pomocí komentáře a příkladů nejzajímavějších či nejčastějších odpovědí. Následně navazuje diskuze o výsledcích dotazníku, poté výsledcích přímého šetření a na závěr byla snaha propojit tyto zdroje poznatků, najít mezi nimi souvislosti, důvody a tendence studentů k jejich chápání pojmu, teoretické znalosti a praktické činnosti.

Význam práce leží především k uvědomění si souvislostí mezi čestným chováním ve sportu a v každodenních situacích, práce nabídla shrnuté učivo, které podporuje výchovu k fair-play nejen na středních školách, ale i základních, dále ukázala, jak studenti chápou fair-play v celkovém znění pojmu a pomohla tak z části objasnit jejich chování v daných situacích. Diplomová práce zároveň zpracovávala pojetí mezi pohlavími. Dotazníky byly rozdávány s apelem na upřímnost, která by přímou úměrou vedla ke zvýšení objektivity, a tím pádem zároveň validity a reliability.

Výzkumné otázky, které byly v průběhu práce formulovány a vytyčeny, byly vyhodnoceny s ohledem na výsledky pozorování. První výzkumná otázka „*Jak studenti chápou pojem fair-play ve svém životě?*“ přinesla zjištění, že vědí, o co se jedná, ale pojem mají spojený ve většinové části se sportem, kde jsou schopni čestné jednání akceptovat a hlavně zdůvodnit. V mimosportovním prostředí však bohužel férové podmínky zanikají a studenti nemají problémy např. s podvodem v písemném testu. Druhá výzkumná otázka, tedy „*Je rozdílné chápání pojmu fair-play mezi chlapci a děvčaty?*“ se opírala o stejné metody zjišťování dat a ukázala, že pojem chápou v (až na výjimky) stejných intencích, což se plně nepředpokládalo a grafy mezi chlapci a děvčaty dosahovaly totožných hodnot pouze s několikaprocentními odchylkami, ale v žádné otázce si výsledky obou pohlaví neprotiřečily. V diplomové práci byly splněny předem

vytyčené cíle, což vedlo k zefektivnění výsledků. Celkový dojem z výsledků je tak smíšený – ne z hlediska splnění práce, nýbrž ze stavu společnosti. Studenti jsou totiž dostatečně chytří na to, aby pochopili, co fair-play znamená a vědí, jak by se měli chovat. Zároveň jsou ale také tak chytří, že vědí, že případné občasné porušení pravidel jim může v krátkodobém horizontu přinést výhodu. A je na nás, na učitelích, abychom studenty vedli k tomu, aby nad takovým kalkulem ani nepřemýšleli. Je to práce náročná, leckdy i nevděčná a dlouhodobá, ale přesto stojí za to a je třeba ji dělat s nadšením.

Referenční seznam

- COUBERTIN, P. (1977). *Olympijské paměti*. Praha: Olympia.
- Český olympijský výbor. (2014). *Etický kodex Českého olympijského výboru*. Retrieved from <http://www.olympic.cz/upload/files/EKODEX.pdf>.
- DOUILLARD, J. (1994). *Tělo, mysl, sport a sport*. Praha: Pragma.
- DOVALIL, J. et al. (2004). *Olympismus*. Praha: Olympia.
- GREXA, J. & STRACHOVÁ, M. (2014). *Dějiny sportu*. Brno: Masarykova univerzita.
- HNÍZDIL, J. et al. (2000). *Doping, aneb zákulisí vrcholového sportu*. Praha: Grada Publishing.
- HOGENOVÁ, A. (1997). *Etika a sport*. Praha: Karolinum.
- JANSA, P et al. (2014). *Pedagogika sportu*. Praha: Karolinum.
- Komise evropských společenství. (2007). *Bílá kniha o sportu*. Retrieved from <http://www.cuscz.cz/files/292YTc.pdf>.
- KOVÁŘ, P. (2015). *Víc než medaile*. Praha: Mladá fronta.
- KŘIVOHLAVÝ, J. (2013). *Psychologie pocitů štěstí*. Praha: Grada Publishing.
- MARTÍNKOVÁ, I. & DASTLÍK, L. (2006). *Movement – the Art of Life*. Praha: Karolinum.
- Mezinárodní olympijský výbor. (2013). *Olympijská charta*. Retrieved from <http://www.olympic.cz/upload/files/OLYMPIJSKA-CHARTA-2013.pdf>.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2007). *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. Retrieved from <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-gymnazia>.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2017). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání..* Retrieved from <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>.
- NIKODYMOVÁ, E. (2015). *Fair play jako hodnota ve fotbale*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita.
- Rada Evropy. (1992). *Evropská charta sportu*. Retrieved from <http://www.cuscz.cz/files/291NjZ.pdf>.
- Rada Evropy. (2006). *Kodex sportovní etiky*. Retrieved from <http://www.msmt.cz/sport/kodex-sportovni-etiky>.
- RYBA, Jiří et al. (1998). *Základy psychologie tělesné výchovy a sportu*. Hradec Králové: Gaudeamus.

- ŘÍČAN, P. (2006). *Cesta životem. Vývojová psychologie* (2nd ed.). Praha: Portál.
- SOKOL, J. (2002). *Filosofická antropologie*. Praga: Portál.
- SOMMER, J. (2003). *Dějiny sportu*. Olomouc: Fontána.
- SZLEZÁK, T. (2014). *Za co vděčí Evropa Řekům*. Praha: Oikoymenh.
- World Anti-Doping Agency. (2009). *World Anti Doping Code*. Retrieved from https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/wada_anti-doping_code_2009_en_0.pdf.

Seznam zkratek

- **ČOV** = Český olympijský výbor
- **ČR** = Česká republika
- **MOV** = Mezinárodní olympijský výbor
- **RVP** = Rámcový vzdělávací program
- **RVP G** = Rámcový vzdělávací program pro gymnázia
- **RVP ZV** = Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
- **SOS** = Střední odborná škola
- **SŠ** = Střední škola
- **TV** = Tělesná výchova
- **WADA** = World Anti Doping Agency

Seznam obrázků

- Obrázek 1** – Prostředí neférového chování
- Obrázek 2** – Neférové jednání ve školním prostředí
- Obrázek 3** – Podvádění při testech
- Obrázek 4** – Opisování při testech
- Obrázek 5** – Poctivost žáků
- Obrázek 6** – Příčina motivace
- Obrázek 7** – Kalkulace výhodnějšího soupeře, 1. část
- Obrázek 8** – Kalkulace výhodnějšího soupeře, 2. část
- Obrázek 9** – Míra sledovanosti televizních sportovních přenosů
- Obrázek 10** – Neférové jednání v médiích
- Obrázek 11** – Fair-play v „neviditelném“ momentu
- Obrázek 12** – Vážnost přestupku ovlivňující fair-play jednání
- Obrázek 13** – Fair-play v rozhodujících situacích
- Obrázek 14** – Čestný boj
- Obrázek 15** – Podání ruky soupeři po zápase
- Obrázek 16** – Nadřazené chování při pozitivním průběhu hry
- Obrázek 17** – Fair-play chování soupeře
- Obrázek 18** – Pocta soupeři
- Obrázek 19** – Respektování pravidel hry a rozhodčích
- Obrázek 20** – Touha vyhrát za každou cenu
- Obrázek 21** – Diváci jako součást sportu
- Obrázek 22** – Čestné chování ve sportu i společnosti
- Obrázek 23** – Důležitost fair-play

Seznam příloh

Příloha A – Vzorový dotazník

Příloha B – Vyplněný dotazník č. 1

Příloha C – Vyplněný dotazník č. 2

Příloha D – Vyplněný dotazník č. 3

Příloha E – Vyplněný dotazník č. 4